

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

СИЛАБУС ДИСЦИПЛІНИ
«Соціокультурний розвиток людства»

Галузь знань: В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

Спеціальність: В 12 Культурологія та музеєзнавство

Освітня програма: Культурологія

1. Нормативні навчальні дисципліни та практика

1.1. Нормативні навчальні дисципліни

ВИКЛАДАЧКА: Бондарець Оксана Василівна, старша викладачка

E-mail: bondarets@ukma.edu.ua

MS Teams – команда «Соціокультурний розвиток людства»

DistEdu: «Соціокультурний розвиток людства (V – VI семестри)»

ЗАГАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ КУРСУ: 7 кредитів ECTS

Заняття в аудиторії: 76 год. (8 год. лекційних та 68 год. семінарських)

Самостійна робота слухачів курсу: 134 год.

Форма підсумкового оцінювання: залік (V семестр), залік (VI семестр)

Семестр викладання: V (осінь), VI (весна)

АНОТАЦІЯ

Курс відповідає навчальному плану підготовки бакалаврів зі спеціальності 034 Культурологія /В 12 Культурологія та музезознавство і є нормативною дисципліною.

Осмислення розвитку людства з часів ранньої первісності і до наших днів є метою цього спецсемінару (семінару дослідницького типу).

Впродовж V – VI семестрів увага акцентується на стадії формування передумов ранніх цивілізацій (X – III тис. до н.е.), стадії ранніх цивілізацій давнини (III – I тис. до н.е.) та стадії традиційних цивілізацій (початок I тис. до н.е. – XVI ст.), а також на окремих проблемах, які існують у вивченні соціокультурного розвитку людства. Спецсемінар дозволяє опанувати методологію та методикку дослідження первісності, давніх та традиційних суспільств у всіх їхніх проявах.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета спецсемінару: осмислення історії та сучасного стану світової цивілізації; формування низки компетентностей, що визначені освітньою програмою.

Завдання:

- проаналізувати теоретичні основи вивчення історії соціокультурного розвитку людства;
- ґрунтовно дослідити низку проблем, які існують у вивченні розвитку людського суспільства (антропосоціогенезу, етногенезу, формування державності, розвитку економіки, транспортних засобів, озброєння та військової справи, появи та розвитку писемності, розвитку світогляду, походження та етапів становлення мистецтва та інші);
- проаналізувати соціокультурні основи перших цивілізацій, цивілізаційних систем другої та третьої генерації, глобалізацію як феномен цивілізаційного розвитку;
- розвивати навички систематичної самостійної навчальної та наукової праці;
- розвивати необхідні предметно-професійні і соціальні якості особистості бакалавра.

Загальні компетентності:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу (ЗК 1);
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 3);
- вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми (ЗК 4);
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності (ЗК 6);
- здатність працювати автономно (ЗК 7);
- здатність працювати в команді (ЗК 8);
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного, демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 11);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій <...> (ЗК 12).

Спеціальні компетентності:

- здатність презентувати результати професійної діяльності в усній та письмовій формі, називати відповідну аргументацію (СК 1);
- здатність критично аналізувати культурні явища та процеси з використанням загальнонаукових та спеціальних наукових методів (СК 3);
- здатність розуміти та інтерпретувати джерела культури (писемні, речові, візуальні) з урахуванням різних контекстів (історичного, соціального, антропологічного, політичного, релігійного, екологічного тощо) (СК 4);
- здатність використовувати різноманітні джерела інформації та методологічний апарат культурології для виявлення, аналізу культурних потреб суспільства (СК 5);
- здатність оцінювати матеріальну та духовну цінність об'єктів культурної спадщини різних історичних періодів та географічних ареалів (СК 9);
- здатність популяризувати знання про культуру та поширювати інформацію культурологічного змісту, використовуючи сучасні інформаційні, комунікативні засоби та візуальні технології (СК 10);
- здатність дотримуватись стандартів професійної етики та міжкультурної комунікації (СК 12).

Очікувані результати навчання:

Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
ПРН-01. Мати навички критичного мислення, аналізувати у зрозумілий спосіб власні думки, здійснювати їх аргументацію.	Компетентнісний підхід. Групові обговорення. Метод письмових робіт.	Контроль активної пізнавальної діяльності студентства на семінарських заняттях. Перевірка якості виконання письмових робіт.
ПРН-02. Аналізувати, коментувати, узагальнювати наукові та аналітичні тексти культурологічного характеру.	Методична організація та самоорганізація студентством прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Виконання самостійних завдань.	Перевірка якості прочитання та критичного аналізу студентством фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань.
ПРН-03. Створювати логічно і структурно організовані тексти з питань культурології, відповідно до спеціалізації.	Інтеграція видів освітньої та професійної діяльності. Метод мотивації навчальної діяльності. Презентація наукових доповідей, опонування. Метод письмових робіт.	Оцінювання наукових доповідей студентів (-ок) (в межах семінарських занять VI семестру). Перевірка якості виконання письмових робіт.
ПРН-04. Знати та розуміти теоретичні підходи до	Компетентнісний підхід.	Самоконтроль. Контроль активної пізнавальної діяльності

визначення культури, її проявів та форм існування.	Метод спостережень викладачки за роботою студентів (-ок). Групові обговорення.	студентства на семінарських заняттях.
ПРН-05. Збирати, упорядковувати та аналізувати інформацію щодо культурних явищ, подій та історико-культурних процесів.	Культурологічний підхід. Групові обговорення, робота в міні-групах. Перегляд та обговорення презентацій студентів (-ок) по додаткових питаннях.	Перевірка якості виступів /презентацій відповідно до питань семінарських занять.
ПРН-06. Виявляти, перевіряти та узагальнювати інформацію щодо різноманітних контекстів культурної практики, визначати ступінь їх актуальності із застосуванням релевантних джерел, інформаційних комунікативних засобів та візуальних технологій.	Аксіологічний підхід. Візуальні методи. Групові обговорення, робота в міні-групах.	Поточний контроль активної пізнавальної діяльності студентства.
ПРН-07. Розуміти чинники культурної динаміки, принципи періодизації культурних процесів, їх специфічні риси та характеристики.	Компаративний (діахронний та синхронний) аналіз. Групові обговорення. Виконання самостійних завдань.	Поточний контроль активної пізнавальної діяльності студентства. Перевірка якості виконання самостійних завдань.
ПРН-08. Інтерпретувати культурні джерела (речові, друковані, візуальні, художні) з використанням спеціальної літератури та визначених методик, аргументовано викладати умовиводи щодо їх змісту.	Культурологічний підхід. Аксіологічний підхід. Візуальні методи. Групові обговорення.	Перевірка якості аналізу різних джерел на семінарських заняттях.
ПРН-10. Розпізнавати та класифікувати різні типи культурних продуктів, визначати їх якісні характеристики на основі комплексного аналізу.	Культурологічний підхід. Візуальні методи. Перегляд та обговорення презентацій студентів по додаткових питаннях. Групові обговорення (зокрема, фільму, відеоматеріалів, подкастів тощо).	Поточний контроль на семінарських заняттях.

ПРН-15. Вільно спілкуватися з професійних питань усно та письмово державною та іноземними мовами з урахуванням мети спілкування та соціокультурних особливостей його контексту.	Групові обговорення, робота в міні-групах. Метод письмових робіт.	Поточний контроль активної пізнавальної діяльності студентства. Перевірка письмових робіт.
ПРН-16. Визначати, формулювати та аргументувати власну громадянську та професійну позицію щодо актуальних суспільних питань.	Метод спостережень викладачки за роботою студентів (-ок). Групові обговорення.	Самоконтроль. Поточний контроль активної пізнавальної діяльності студентів.

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Дата	Перелік модулів та тем	Загальна кількість годин	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
<i>Осінній семестр</i> 1-й – 3-й тиждень	<i>Модуль «Теоретико-методологічні основи соціокультурного розвитку людства».</i> Тема 1. Теоретичні основи вивчення історії соціокультурного розвитку людства.	12	6		6
4-й тиждень	Тема 2. Біологічні основи соціального розвитку людства.	4	2		2
3-й тиждень	<i>Модуль «Актуальні проблеми у вивченні розвитку людського суспільства».</i> Семінарське заняття 1. Проблеми методології вивчення первісності та стародавніх суспільств.	6		2	4
5-й тиждень	Семінарське заняття 2. Проблеми антропогенезу.	6		2	4
5-й тиждень	Семінарське заняття 3. Давні міграції.	6		2	4
6-й тиждень	Семінарське заняття 4. Етнос та етнічний процес в історії людства.	6		2	4
7-й тиждень	Семінарське заняття 5. Моделі економіки стародавніх суспільств.	6		2	4

7-й тиждень	Семінарське заняття 6. Проблеми дослідження соціальної структури за археологічними даними.	6		2	4
8-й тиждень	Семінарське заняття 7. Проблеми появи протоміст та формування державності.	6		2	4
9-й тиждень	Семінарське заняття 8. Проблеми появи та розвиток писемності.	6		2	4
9-й тиждень	Семінарські заняття 9 – 10. Моделі «культурної картини світу» давнього населення Близького Сходу та Європи.	8		4	4
10-й тиждень	Семінарське заняття 11. Розвиток транспортних засобів.	6		2	4
11-й тиждень	Семінарське заняття 12. Озброєння та військова справа у населення Близького Сходу та Європи.	6		2	4
11-й – 12-й тиждень	Семінарські заняття 13 – 14. Походження та етапи становлення мистецтва.	8 або 4		4 (за вибором студентства)	4
11-й або 13-й тиждень	Семінарське заняття 15. Одяг давнього населення Європи та Близького Сходу.	6 або 4		2 (за вибором студентства)	4
12-й або 13-й тиждень	Семінарське заняття 16. Чим харчувалися в давнину?	6 або 4		2 (за вибором студентства)	4
13-й тиждень	Семінарське заняття 17. Ігри та дозвілля давнього населення.	6 або 4		2 (за вибором студентства)	4
<i>Весняний семестр</i>	<i>Модуль «Соціокультурні основи перших цивілізацій, цивілізаційних систем другої та третьої генерації».</i>	6		2	4
1-й тиждень	Семінарське заняття 1. Культура і природний фактор.				
1-й тиждень	Семінарське заняття 2. Давня Месопотамія.	5		2	3
2-й тиждень	Семінарське заняття 3. Східне Середземномор'я в протонеоліті – бронзовому віці.	5		2	3

3-й тиждень	Семінарське заняття 4. Мала Азія в епоху неоліту – бронзи.	5		2	3
3-й тиждень	Семінарське заняття 5. Кавказ як джерело передачі близькосхідних культурних впливів у Понтокаспійські степи.	5		2	3
4-й тиждень	Семінарське заняття 6. Давній Єгипет: загальні тенденції та специфіка культурогенезу.	5		2	3
5-й тиждень	Семінарське заняття 7. Давній Іран.	5		2	3
5-й тиждень	Семінарське заняття 8. Центральна Азія в давнину.	5		2	3
6-й тиждень	Семінарське заняття 9. Давня Індія.	5		2	3
7-й тиждень	Семінарське заняття 10. Давній Китай.	5		2	3
7-й тиждень	Семінарське заняття 11. Культура доколумбової Америки.	5		2	3
9-й тиждень	Семінарське заняття 12. Проблеми вивчення нео-енеоліту Європи.	6		2	4
9-й тиждень	Семінарське заняття 13. Бронзовий вік Європи.	6		2	4
10-й тиждень	Семінарське заняття 14. Крито-мікенська цивілізація.	5		2	3
11-й тиждень	Семінарське заняття 15. Бронзовий вік на території України.	6		2	4
11-й тиждень	Семінарське заняття 16. Давні цивілізації: соціокультурні узагальнення.	5		2	3
12-й тиждень	Семінарське заняття 17. Соціокультурні основи цивілізаційних систем другої генерації.	5		2	3
13-й тиждень	Семінарське заняття 18. Цивілізації третьої генерації в епоху середньовіччя.	5		2	3
14-й тиждень	Модуль «Індустріальні та постіндустріальні (інформаційні) суспільства» Семінарське заняття 19. Новоевропейська цивілізація та Макрохристиянський світ.	6 або 4		2 (за вибором студентства)	4

14-й тиждень	Семінарське заняття 20. Глобалізація як феномен цивілізаційного розвитку.	6 або 4		2 (за вибором студентства)	4
	РАЗОМ	210	8	68	134

СПОСІБ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ

Спецсемінар розрахований на 76 аудиторних годин, з них лекційних – 8 (на початку спецсемінару), семінарських – 30 в V семестрі та 38 в VI семестрі. Заплановано по 3 год. занять щотижня. Самостійна робота – 134 год.

Презентації до питань лекційної теми опубліковані на DistEdu. Семінарські заняття передбачають розгорнуту бесіду на основі основних питань плану, перегляд та обговорення презентацій по додаткових питаннях (за бажанням), визначення та обговорення дискусійних питань, заслуховування та обговорення усних доповідей (за бажанням) та інші форми. Студентству запропонована тематика доповідей (бажано протягом V семестру обрати для дослідження одну з тем та розпочати її вивчення; сама ж доповідь – в VI семестрі). Орієнтовний час доповіді – 30 хвилин. Після доповіді студент (-ка) відповідає на запитання. Доповідь обговорюється, завершує обговорення виступ викладачки (висвітлює сильні та слабкі аспекти доповіді). Дане дослідження може завершитись науковою публікацією. До окремих питань семінарських занять на DistEdu викладачкою опубліковано презентації.

Самостійна робота передбачає, окрім опрацювання рекомендованої літератури (норматив – 50 сторінок на тиждень) та медіафайлів, виконання письмового завдання (одного на семестр). Студентству рекомендовано відвідати (факультативно) низку виставок в Національному музеї історії України, зокрема:

- «През шаблі маєш права» (присвячена історії зброї та військового спорядження на території України від прадавніх часів до сьогодення);
- «Дохристиянські вірування України» (присвячена історії вірувань на території України від найдавніших часів до приходу християнства).

Система контролю (принципи, функції, види, форми, методи, засоби, поетапність):

- принципи організації контролю знань – повнота та всебічність, об'єктивність, індивідуалізація, диференційованість, систематичність;
- контроль досягнутих результатів передбачає врахування таких функцій – навчальної, діагностичної, розвиваючої, перевірки та оцінки знань, прогностично-методичної;
- передбачаються такі види контролю як самоконтроль, поточний та підсумковий;
- форми поточного контролю – семінарські заняття, письмові роботи; форми підсумкового контролю – підсумкові контрольні роботи (заліки);
- основні методи контролю успішності – метод спостережень викладачки за роботою студентів (-ок) під час аудиторних занять, методи усної перевірки та контролю знань, метод письмових робіт;

- студентству пропонуються питання для самоконтролю, теми та питання для семінарських занять, теми наукових доповідей, завдання для письмових робіт; засоби підсумкового контролю – система контрольних завдань.

ЗМІСТ КУРСУ

V семестр

Модуль «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА»

ТЕМА 1: Теоретичні основи вивчення історії соціокультурного розвитку людства (6 год.)

1. Єдність соціокультурного процесу, його стадійність та поліваріантність.

Дискретність та єдність історії людства.

Стадії історичного процесу (В.І. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, К. Ясперс, А. Вебер, А. Дж. Тойнбі та ін.). Схеми стадійної структуризації світової історії (за Ю.В. Павленком).

Поліваріантний характер розвитку людства.

Схід і Захід в світовій історії.

2. Складання найдавніших держав. Категорія «цивілізація»: різні підходи до її тлумачення. Історичні центри цивілізаційного розвитку: їх структура та взаємодія. Геополітичний та цивілізаційний погляди на історію.

3. Міждисциплінарний рівень вивчення проблем розвитку світової цивілізації: філософський та інші наукові підходи.

Архаїчне розуміння часу та історичного руху: підґрунтя циклічного та лінійного розуміння історії.

Філософія історії ХХ ст.: проблема подолання дихотомії стадійної та циклічної парадигми розвитку людства. Шпенглерівська модель розвитку цивілізацій як апофеоз циклізму. Модель А.Дж. Тойнбі – спроба синтезу лінійної та циклічної моделей.

Проблема особи та її ролі в історичному процесі (К. Ясперс, П. Тейяр де Шарден, А.Дж. Тойнбі).

Методологічні підходи до вивчення культурно-історичного процесу: принципи стадійності, полілінійності та цивілізаційної дискретності (за Ю.В. Павленком).

Єдність історичних епох та природно-кліматичних періодів на території України і Близького Сходу в голоцені (за М.О. Чмиховим).

Феміністична та/або гендерна археологія. Гендерна археологія як метод вивчення стародавніх суспільств, що акцентує увагу на аналізі соціальних конструкцій гендерної ідентичності та стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Безклубенко С. Теоретико-методологічні засади етнокультурології // *Методологічні проблеми культурної антропології та етнокультурології*. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2011. С. 191 – 230.
- Герчанівська П.Е. Дихотомія Схід – Захід : історико-культурологічний аспект // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. Вип. 1. С. 3 – 8. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/2772>
- Герчанівська П.Е. Модель культурологічного дослідження в парадигмі теорії систем // *Українські культурологічні студії*. 2017. № 1. С. 19 – 22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrks_2017_1_6
- Герчанівська П.Е. Феноменологічний аналіз в культурології // *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. 2017. Вип. 1. С. 3 – 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2017_1_3
- Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір / за ред. О.В. Зернецької. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 8 – 67.
- Король Д.О. *Культури і цивілізації крізь призму ментальності* // *Культурологія. Могилянська школа: колективна монографія* / під ред. М.А. Собуцького, Д.О. Короля, Ю.В. Джулая. Київ: Видавець Олег Філюк, 2018. С. 46 – 98.
- Космина В.Г. *Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 310 с.
- Кримський С.Б., Павленко Ю.В. *Цивілізаційний розвиток людства*. Київ: Фенікс, 2007. 316 с.
- Павленко Ю.В. *Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник*. вид 3-тє. Київ: Либідь, 2001. 360 с.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. *Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій*. Київ: Либідь, 1992. С. 226 – 240.
- Dempsey, Karen. *Gender and Archaeology*. // *Oxford Online Bibliographies in Anthropology*. 2022.
- Trigger, Bruce G. *A History of Archaeological Thought*. Second Edition. Cambridge university Press, 2006. 732 p.
- Trigger, Bruce G. *Understanding Early Civilizations: A Comparative Study*. Cambridge University Press, 2003. 758 p.

Додаткова

- Вейбер А. Погляд на проблеми вивчення гендерної археології крізь призму наукових підходів // *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2015. Вип. 19. С. 437 – 441.
- Даймонд, Джаред. *Зброя, мікроби і харч. Витоки нерівностей між народами*. Київ: Ніка-Центр, 2015. 487 с.
- Шкода Н.А., Крилова А.М. Діяльність українських жінок-археологів у другій половині XIX – 30-х рр. XX ст.: історіографічний огляд проблеми // *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни*. Т. 34 (73), № 1. 2023. С.281 – 288.

ПОДКАСТИ

- *The Women in Archaeology. Podcast*. (Випуски 2018 – 2025 рр. – на вибір.)

ТЕМА 2: Біологічні основи соціального розвитку людства (2 год.)

1. Деякі наукові напрями, що важливі для вивчення тематики.

Етологія (*польова дисципліна зоології, наука, що вивчає поведінку тварин*) та порівняльна психологія (*галузь психології, яка вивчає та порівнює психологічні особливості людини та тварин, для виявлення загальних принципів та закономірностей*).

Еволюційна генетика (*напрямок досліджень в генетиці як науці про спадковість і мінливість ознак організмів, методи управління ними та організацію спадкового матеріалу*).

Еволюційна психологія (*напрямок сучасної психології, що вивчає психологічні особливості людини як представника виду людина розумна*).

Соціобіологія (*напрямок у сучасній теоретичній соціології, який досліджує закономірності людського існування як біологічних систем у соціальних відносинах*).

2. Ген альтруїзму та його вплив на розвиток людства.

Альтруїзм як особливий прояв гуманістичної уяви та поведінки особи. Альтруїзм та егоїзм. Альтруїзм та об'єктивізм.

Альтруїзм у тварин.

Солідарність, благодійність, взаємодопомога в практичних відносинах між людьми.

Альтруїзм в контексті етики піклування.

3. Пандемії та їхня роль в еволюційному процесі.

Найвідоміші епідемії та пандемії в історії людства (*Афінська Моровиця /430 р. до н.е./, Чума Антоніна або Моровиця Антоніна /165 – 180 рр./, Чума Кипріяна /249 – 262 рр./, Чума Юстиніана /541 – 750 рр./, Чорна смерть /XIV ст./ та ін.*)

Пандемії як екзистенціальна небезпека, що може загрожувати людству, мати негативні наслідки для розвитку людської цивілізації.

4. Злочинність як відхилення від провідного шляху еволюції.

Злочинність як соціальне явище.

Ознаки злочинності (*відносна масовість, соціальна обумовленість, історична мінливість, кримінально-правове явище*).

Соціальні передумови для виникнення злочинності.

Біологічне підґрунтя злочинності.

5. Ген геніальності та його біологічне підґрунтя.

Геніальність як найвищий рівень інтелектуального або творчого функціонування особистості. Геніальність та талант.

Чинники геніальності (*ціннісні установки, вибір сфери, оптимальні умови для розвитку дарування, наявність соціального замовлення та ін.*).

Біологічні чинники збільшення розумової активності.

6. Гендерована біологія.

Біологічні пояснення жіночої і чоловічої соціальної поведінки, їх критичний аналіз.

7. Гендерована освіта.

Стереотипні уявлення щодо освіти.

Вертикальна (*розподіли посад*) та горизонтальна (*розподіли спеціальностей*) гендерна сегрегація. Феміністична педагогіка (*як один із напрямів критичної педагогіки*).

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Гендер для медій: Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. Друге видання. Київ: Криика, 2014. С. 61 – 75, 135 – 150.
- Панчук Л.В. Соціокультурне бачення феномену агресії: джерелознавчий аналіз // Культурологічний альманах. 2024. № 1. С. 227 – 234.
- Туриніна О.Л., Сердюк Л.З. Порівняльна психологія: Навч. посібник. Київ: МАУП, 2005. 228 с.
- French, Jennifer C. Paleolithic Europe: A Demographic and Social Prehistory. Cambridge University Press, 2022. 348 p.
- Palmer Jack A., Palmer Linda K. Evolutionary Psychology. The Ultimate Origins of Human Behavior. Pearson Education, 2001. 336 p.
- Wilson, Edward O. Genesis: The deep origin of societies. Penguin, 2020. 160 p.

Додаткова

- Buss, David M. Evolutionary Psychology. The New Science of the Mind. 3-rd issue. Allyn and Bacon, 2008. 477 p.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- Антропологія #2.1 Етноси касаток та археологічні культури бобрів vs унікальність людини (YouTube Wild Fox. 28 березня 2015 р.)
- Біологія поведінки людини – Роберт Сапольскі (YouTube. Хмаринка Science. 17 серпня 2022 р.). URL: <https://youtu.be/NNnlGh996fA>
- Еволюція поведінки людини, ч.1 – Роберт Сапольскі (YouTube. Хмаринка Science. 4 вересня 2022 р.). URL: <https://youtu.be/Y0Oa4l.p5fLE>
- Еволюція поведінки людини, ч. 2 – Роберт Сапольскі (YouTube. Хмаринка Science. 6 жовтня 2022 р.). URL: <https://youtu.be/oKNAzl-XN4l>

ПОДКАСТИ

- Чума: найжорстокіша вбивця Середньовіччя | # 1 Ой лишенько (YouTube. Локальна історія. 28 жовтня 2022 р.)
- Холера в Україні та світі: спалення упирів та бунти | # 2 Ой лишенько (YouTube. Локальна історія. 2 листопада 2022 р.)
- Історія тифу: як хвороба не лише забирала, а й рятувала життя | # 3 Ой лишенько (YouTube. Локальна історія. 30 листопада 2022 р.)
- Хвороба, яку не можна називати: скандальна епідемія сифілісу | # 4 Ой лишенько (YouTube. Локальна історія. 30 листопада 2022 р.)

ФІЛЬМ

- Усмішка Мони Лізи (Mona Lisa Smile). Драма. Columbia Pictures. 2003.

МОДУЛЬ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ВИВЧЕННІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1. Проблеми методології вивчення первісності та стародавніх суспільств (2 год.)

1. Методологічні проблеми реконструктивної археології.
2. Вивчення археологічних пам'яток в культурологічному вимірі: методологічні аспекти та актуальна проблематика.
3. Рівні виділення об'єктів дослідження та наукового узагальнення результатів. Рівень соціокультурних узагальнень (генетично-хронологічний, психічно-діяльнісний, структурно-функціональний, ціннісно-нормативний та семантико-комунікативний аспекти).

Додаткові питання

1. Структура археологічного пізнання.
2. Археологічна культура як основне поняття археології. Співвідношення АК та етносу.
3. Класифікація та типологія в археологічному пізнанні.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Бондарець О.В. Методологічні аспекти вивчення археологічних пам'яток в контексті культурології // Культурологія. Могілянська школа: колективна монографія / під ред. М.А. Собуцького, Д.О. Короля, Ю.В. Джулая. Київ: Видавець Олег Філюк, 2018. С.99 – 129.
- Герчанівська П.Е. Модель культурологічного дослідження в парадигмі теорії систем // українські культурологічні студії. 2017. № 1. С. 19 – 22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrks_2017_1_6
- Герчанівська П. Е. Феноменологічний аналіз в культурології // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. 2017. Вип.1. С. 3 – 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mykfm_2017_1_3
- Космина В.Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 310 с.
- Король Д.О. Методологія культурологічних реконструкцій в історичній танатології // Культурологічна думка. 2011. № 4. С. 93 – 100.
- Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. Київ: Шлях, 2005. С. 15 – 32.

Додаткова

- Бондарець О.В. Деякі аспекти виникнення та розвитку культурно-історичних спільностей // Культурологічні студії. Вип. 1. Київ: Видавничий дім «КМ Academia», 1996. С. 113 – 123.
- Павленко Ю.В. Світоглядні засади космоархеологічної концепції Миколи Чмихова // Наукові записки НаУКМА. Т. 127. Теорія та історія культури. Київ, 2012. С. 19 – 25. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3574>
- Пустовалов С.Ж. Етнічна концепція археологічної культури (АК) та сучасна практика виділення археологічних культур // Магістеріум. Вип. 19. Культурологія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могілянська академія», 2005. С. 84 – 88.
- Пустовалов С.Ж. Етносоціальна класифікація катакомбної кераміки // Національний університет «Києво-Могілянська академія. Наукові записки. Т. 19. Теорія та історія

культури. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2001. С. 15 – 21. URL:
<https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/9291>

- Renfrew, Colin; Bahn, Paul. Archaeology: Theories, Methods, and Practice. Thames & Hudson, 2020. 672 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2. Проблеми антропогенезу. (2 год.)

1. Антропологічний, археологічний та генетичний підходи до проблем антропогенезу.
2. Сучасні концепції походження людства.
3. Центри расогенезу та освоєння людиною сучасного типу Старого світу. Заселення Америки та Австралії.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Залізник Л.Л. Стародавня історія України. Київ: Темпора, 2012. С. 31 – 65.
- Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології: підручник. Київ: Заповіт, 1998. 687 с.
- Чмихов М.О. Давня культура: Навч. Посібник. Київ: Либідь, 1994. С. 170 – 175.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. С. 41 – 62.
- Verham, Lawrence; Mitchell, Peter. The First Africans: African Archaeology from the Earliest Toolmakers to Most Recent foragers. Cambridge University Press, 2008. 622 p.
- French, Jennifer C. Paleolithic Europe: A Demographic and Social Prehistory. Cambridge University Press, 2022. 348 p.

Додаткова

- Корж О.П. Основи еволюції: Навч. Посібник. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2006. 381 с.
- Серєда С. Антропологія: Навч. Посібник. Київ: Либідь, 2001. 336 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3. Давні міграції (2 год.)

1. Археологічні ознаки міграційних процесів.
2. Особливості міграційних процесів в давнину. Міграційні процеси в історії України.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Михайлова О.В. Археологічні ознаки міграційних процесів (на прикладі епохи бронзи) // Наукові записки НаУКМА. Т. 140. Теорія та історія культури. Київ: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2013. С. 64 – 70. URL:
<https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2630>
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. С. 371 – 374.

Додаткова

- Ключко В.І. Про маршрути перших рейдів східних кочовиків «протоскіфів» територією України наприкінці IX ст. до н. е. // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2021: тези онлайн-конференції, 27 січня 2021 року. Київ: НаУКМА, 2021. С. 23 – 27. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20928>

ПОДКАСТИ

- Українські неандертальці | # 1 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Мисливці на мамонтів | # 2 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Мезолітичні мисливці в епоху катастроф | # 3 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Мігранти та місцеві жителі доби неоліту | # 4 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Трипільська культура і велика подорожна Схід | # 5 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Мандрівні арії | # 6 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Велика Скіфія | # 7 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Амазонки в українських степах | # 8 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Давні греки на українських землях | # 9 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Готи на українських землях | # 10 Туди-Сюди. (YouTube. Локальна історія.)
- Гуни на українських землях | # 11 Туди-Сюди (YouTube. Локальна історія.)
- Вікінги і Русь | # 12 Туди-Сюди. (YouTube. Локальна історія.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4. Етнос та етнічний процес в історії людства (2 год.)

1. Етнос як соціокультурна система (витоки, формування, розвиток, розквіт, криза, подолання кризи та нове коло розвитку, дезінтеграція /розпад, загибель/).

2. Ієрархічна структура етнічних спільностей.
3. Історична типологія етнічних спільностей.
4. Сучасні мовні сім'ї та етномовні спільності давнини.
5. Проблема індоєвропейської прабатьківщини.

Додаткові питання

1. Арійська проблема.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Герчанівська П.Е. Етнічна та національна ідентичності: вектори розвитку // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2021. Вип.4. С. 3 – 8.
- Залізняк Л. Л. Стародавня історія України. Київ: Темпора, 2012. С. 209 – 280.
- Конча С. Індоєвропейці: пізнання доісторії. Київ: Центр навчальної літератури (ЦУЛ), 2021. 416 с.
- Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. Київ: Фенікс, 1994. С. 8 – 112.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. С. 170 – 183.

Додаткова

- Пустовалов С.Ж. Теорія етносу Л.М. Гумільова в археології // Магістеріум. Вип. 52. Культурологія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2013. С. 109 – 113. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8441>
- Anthony, David W. The Horse, the Wheel, and Language: How Bronze-Age Riders from the Eurasian. Princeton University Press, 2010. 814 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5. Моделі економіки стародавніх суспільств (2 год.)

1. Поняття господарчо-культурного типу. ГКТ привласнюючого господарства. ГКТ відтворюючого господарства.

3. Розвиток скотарства.
4. Розвиток ремесла.
5. Специфіка вивчення господарської сфери діяльності людини за матеріальними рештками.

Додаткові питання

1. Великі економічні революції в історії людства.
2. Економічні основи становлення ранніх цивілізацій.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Бунятян К.П. Давнє населення України: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1999. С. 66 – 109.
- Бунятян К.П. Класифікація та типологія скотарства // Теорія та практика археологічних досліджень. Київ: Наукова думка, 1992. С. 73 – 101.
- Shennan, Stephen. The First Farmers of Europe: An Evolutionary Perspective. Cambridge University Press. 2018. 262 p.
- Trigger, Bruce G. Understanding Early Civilizations: A Comparative Study. Cambridge University Press, 2003. P. 277 – 406.

Додаткова

- Черних Л.А. До питання про поняття «ремесло» (в зв'язку з вивченням первісного ремесла) // Теорія та практика археологічних досліджень. Київ: Наукова думка, 1994. С. 101 – 128.
- Barham, Lawrence. From Hand to Handle: The First Industrial Revolution. Oxford University Press, 2013. 384 p.

ПОДКАСТИ

- Ремесла княжого Києва | # 4 Давні міста. (YouTube. Локальна історія. 22 лютого 2022 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6. Проблеми дослідження соціальної структури за археологічними даними (2 год.)

1. Дослідження соціальної структури за матеріалами поселень.
2. Дослідження соціальної структури за матеріалами поховальних пам'яток.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Пустовалов С.Ж. Проблема археологічних корелятивів соціальних феноменів // Магістеріум. Вип. 45. Археологічні студії. Київ, 2011. С. 19 – 22. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16047>
- Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. Київ: Шлях, 2005. 412 с.
- Trigger, Bruce G. Understanding Early Civilizations: A Comparative Study. Cambridge University Press, 2003. P. 69 – 276.

Додаткова

- Болтрик Ю.В. Соціальна стратифікація Скіфії періоду «золотої осені» // Магістеріум. Вип. 6. Археологічні студії. Київ: Стилос, 2001. С. 76 – 80. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13923>
- Пустовалов С.Ж. Етносоціальна характеристика ямного суспільства Північного Причорномор'я // Наукові записки НаУКМА. Т. 18. Ювілейний випуск, присвячений 385-річчю КМА. Київ: Видавничий дім «КМАcademia», 2000. С. 159 – 165. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10085>
- Пустовалов С.Ж., Чухрай Л.О. Давні меблі як елемент субкультури знаті // Наукові записки. Т. 75. Теорія та історія культури. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 43 – 50.
- Magee, Peter. The Archaeology of Prehistoric Arabia: Adaptation and Social Formation from the Neolithic to the Iron Age. Cambridge University Press, 2014. 325 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7. Проблема появи протоміст та формування державності (2 год.)

1. Місто як соціокультурне явище в історичному процесі.
2. Шляхи становлення державності (балканський та степовий).
3. Етапи розвитку та специфіка державотворчого процесу в Старому світі.

Додаткові питання

1. Проблема виникнення та соціокультурного розвитку кочівницьких суспільств.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Король Д.О. Гьобеклі-Тепе і Норте-Чіко – структурний монументалізм та протоцивілізаційні прояви докерамічних суспільств // Магістеріум. Вип. 59. Культурологія. Київ, 2015. С. 66 – 77. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6912>
- Павленко Ю.В. Сутність та стадіальні типи міських центрів докапіталістичних суспільств // Теорія та практика археологічних досліджень. Київ: Наукова думка, 1994. С. 55 – 73.
- Пустовалов С.Ж. До проблеми археологічного відображення ознак держави // Етнічна історія народів Європи. 2015. Вип. 47. С. 4 – 8.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. С. 136 – 141.

- Yoffee, Norman. Myths of the Archaic State: Evolution of the Earliest Cities, States, and Civilizations. Cambridge University Press, 2005. 292 p.
- Yoffee, Norman. The Cambridge World History: Volume 3. Early Cities in Comparative Perspective, 4000 BCE – 1200 CE. Cambridge University Press, 2018. 592 p.

Додаткова

- Бунятян К.П. Генеза кочового скотарства у Північному Надчорномор'ї // Магістеріум. Вип. 6. Археологічні студії. Київ: Стилос, 2001. С. 101 – 105. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13918>
- Король Д. Правомірність статусу «першого в світі храму»: Гьобеклі-Тепе в наукових дискусіях останніх двох десятиліть // Наукові записки НаУКМА. Т. 7. Історія і теорія культури. Київ, 2024. С. 118 – 129. URL: <http://nprcult.ukma.edu.ua>
- Мурзін В.Ю. Про передумови номадизму у Степовій Україні // Культурологічний вісник Нижньої Наддніпряниці. 2016. Вип. 35 (1). С. 11 – 24.
- Пустовалов С.Ж. Деякі рідкісні поховання доби ранньої бронзи на півдні України // Наукові записки НаУКМА. Т. 166. Теорія та історія культури. Київ, 2015. С. 40 – 43. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6674>

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- Episode 8. The Sumerians – Fall of the First Cities (Fall of Civilizations – YouTube. 16 серпня 2020 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8. Проблема появи та розвиток писемності у Старому світі (2 год.)

1. Етапи розвитку писемності.
2. Ієрогліфічне письмо. Складове письмо. Абеткове письмо.
3. Походження слов'янської писемності.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Брайчевський М.Ю. Походження слов'янської писемності. 3-є вид. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. 154 с.
- Пустовалов С.Ж. Знакова система населення інгульської катакомбної культури та проблема появи писемності у Північному Причорномор'ї // Національний університет «Києво-Могилянська академія. Наукові записки. Т. 18. Теорія та історія культури. Київ: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. С. 19 – 40.
- Diringier, David. The Alphabet, The: Key to the History of Mankind. Munshiram Manohartal Publishers, 1996. 608 p.
- Fisher, Steven Roger. A History of Writing. Reaktion Books, 2021. 368 p.

Додаткова

- Пустовалов С.Ж. Чи була писемність у катакомбного населення Північного Надчорномор'я // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т.2. Культура. Київ: Інформаційно-видавничий Центр «Стилос», 1997. С. 123 – 136. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10727>

- Powell, Barry B. *Writing: Theory and History of the Technology of Civilization*. Wiley-Blackwell, 2012. 394 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9–10. Моделі «культурної картини світу» давнього населення Близького Сходу та Європи (4 год.)

1. Система світогляду (раціональні знання, релігійні вірування, міфологічні уявлення, звичаї, ментальності, мораль, політична ідеологія і т. ін.) та етапи її розвитку.

2. Специфіка поховального обряду давнього населення Близького Сходу та Європи.

Додаткові питання:

1. Культ родючості. Їх модифікації у різних народів.

2. Культ предків.

3. Культ мертвих.

4. Культ черепів та його прояви у народів Близького Сходу та України.

5. Наркотичні рослини у культовій практиці народів Близького Сходу та Європи.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Король Д.О. *Культура і цивілізації крізь призму ментальності // Культурологія. Могилянська школа: колективна монографія / під ред. М.А. Собуцького, Д.О. Короля, Ю.В. Джулая. Київ: Видавець Олег Філюк, 2018. С. 46 – 98.*
- Павленко Ю.В. *Дохристиянський світогляд давнього населення України. Київ: Либідь, 2000. 328 с.*
- Чмихов М.О. *Давня культура: Навч посібник. Київ: Либідь, 1994. С. 34 – 64; 141 – 168.*
- Чмихов М.О. *Курганні пам'ятки як явище давньої культур: Навч. посібник. Київ: НМК ВО, 1993. 144 с.*
- *Death Rituals, Social Order and the Archaeology of Immortality in the Ancient World / Edited by Colin Renfrew, Michael J. Boyd, Iain Morley. Cambridge University Press, 2021. 468 p.*
- Trigger, Bruce G. *Understanding Early Civilizations: A Comparative Study. Cambridge University Press, 2003. P. 407 – 494.*

Додаткова

- Король Д.О. *Вступ до історичної танатології: навч. посібник. Київ: НаУКМА, 2015. 280 с.*
- Король Д.О. *До проблеми регіональної та етнокультурної специфіки одного поховального обряду // Наукові записки НаУКМА. Т. 166. Теорія та історія культури. Київ, 2015. С. 33 – 39. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6675>*
- Король Д.О. *Стосовно етнокультурних моделей формування давньоскандинавського світогляду // Наукові записки НаУКМА. Т. 140. Теорія та історія культури. Київ: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2013. С. 71 – 79. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2631>*

- Король Д. Танатологічний ракурс соціокультурного розвитку людства // Наукові записки НаУКМА. Т. 6. Історія і теорія культури. Київ, 2023. С. 15 – 23. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/26314>
- Литвиненко Р. Шкури тварин у похованнях зрубної культурної області // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2022: тези конференції, 27 січня 2022 року. Київ: НаУКМА, 2022. С. 57 – 67. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/24985>
- Пустовалов С.Ж. Деякі близькосхідні елементи в ідеології катакомбного населення Північного Причорномор'я // Археологія. 1993. Т.1. С. 24 – 33.
- Пустовалов С.Ж. Обряди переходу та катакомбний поховальний ритуал // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 49. Теорія та історія культури. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 62 – 67. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7678>
- Пустовалов С.Ж. Про призначення квадратного та прямокутного посуду з поховань катакомбної спільності // Наукові записки НаУКМА. Т. 114. Теорія та історія культури. Київ: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2011. С. 42 – 45.
- Шивельбуш, Вольфганг. Смаки раю. Соціальна історія прянощів, збудників та дурманів / пер. з нім. Тарас Цимбал, Юрій Прохасько. Київ: Ніка-Центр; Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2016. 256 с.
- Чмихов М.О. Від яйця-райця до ідеї Спасителя. Київ: Либідь, 2001. 432 с.
- Bredlay, Richard. Ritual and Domestic Life in Prehistoric Europe. Routledge, 2005. 256 p.
- Bredly, Richard. The Past in Prehistoric Societies. Routledge, 2002. 192 p.
- Bredlay, Richard. The Significance of Monuments: On the Shaping of Human Experience in Neolithic and Bronze Age Europe. Routledge, 1998. 192 p.

ПОДКАСТИ

- Що трипільці лишили по собі: жіночі фігурки, статуетки вагітних, богиня-птаха | # 2 Магія, ікла та шерсть (YouTube. Локальна історія. 20 березня 2023 р.)
- Істоти Трипільля: летючі собаки, священні бики та дракони. | # 3 Магія, ікла та шерсть (YouTube. Локальна історія. 31 березня 2023 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11. Розвиток транспортних засобів (2 год.)

1. Суходольні транспортні засоби.
2. Водний транспорт.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Глушко М. Гужовий полозний транспорт населення України доби енеоліту: реконструкція ходової частини і кузова // Вісник Інституту археології. Вип. 2. Львів, 2007. С. 55 – 73.
- Жоньца Ю. Колісний транспорт у катакомбній культурі // Магістеріум. Вип. 70. Археологічні студії. Київ, 2018. С. 41 – 45. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13533>

- Пустовалов С.Ж. Про два напрями у давньому суднопластві на території України за археологічними джерелами // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 88. Теорія та історія культури. Київ, 2009. С. 41 – 46. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5971>

Додаткова

- Король Д.О. Корабель у культовій традиції стародавнього населення Північної Європи // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 21. Історичні науки. Київ: Видавничий дім «КМАкадемія», 2003. С. 38 – 44.
- Шаповалов Г.І. Суднопластво у духовності давньої України. Київ – Запоріжжя: Дике Поле, 2001. 262 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 12. Озброєння та військова справа у населення Близького Сходу та Європи (2 год)

1. Зброя та захисний обладунок (єнеоліт– епоха бронзи).
2. Реконструкція організації війська (єнеоліт – епоха бронзи).

Додаткові питання

1. Озброєння та спорядження скіфського війська.
2. Асортимент та характер озброєння скіфських амазонок.
3. Виникнення і розвиток скіфської військової організації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Клочко В.І. Озброєння та військова справа давнього населення України (5000 - 900 рр. до Р.Х.). Київ: АртЕк, 2006. 337 с.
- Дубяга А. Поховання з ознаками поранень донецько-донської катакомбної культури // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2022: тези конференції, 27 січня 2022 року. Київ: НаУКМА, 2022. С. 17 – 24. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/24995>
- Hamblin, William. Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC: Holy Warriors at the Dawn of History. Routledge, 2006. 544 p.

Додаткова

- Бурдо Н. Зброя племен культури Трипілля – Кукутені // Військово-історичний альманах. 2001. № 2 (3). С. 64 – 70.
- Грицюк В. Військо скіфів (озброєння, організація війни та воєнне мистецтво). Київ – Чернівці: Місто, 2009. 206 с.
- Клочко В.І., Пустовалов С.Ж. До реконструкції озброєння та військової справи катакомбного суспільства Північного Причорномор'я // Праці Центру пам'яткознавства. Вип.1. Київ: Абрис, 1992. С. 118 – 141.
- Пустовалов С.Ж. Зброя в жіночих похованнях катакомбної культури // Наукові записки НаУКМА. Т. 179. Теорія та історія культури. Київ, 2016. С. 86 – 89.
- Фіалко О.Є. Озброєння скіфських амазонок // Магістеріум. Вип. 45. Археологічні студії. Київ, 2011. С. 39 – 45. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16042>

- Фіалко О.Є. Чи воювали скіфські амазонки? // Магістеріум. Вип 60. Археологічні студії. Київ, 2015. С. 51 – 55.
- Carman, John; Harding, Anthony. Ancient Warfare. The History Press, 2009. 288 p.

ПОДКАСТИ

- Перші конфлікти в історії людства: неандертальці проти гомо сапієнс | # 1 Ген війни (YouTube. Локальна історія. 22 липня 2023 р.)
- Як воювали люди неоліту: землероби проти мисливців. Хто переміг? | # 2 Ген війни (YouTube. Локальна історія. 2 серпня 2023 р.)
- Трипільці мирні чи войовничі: про що свідчать знахідки | # 3 Ген війни (YouTube. Локальна історія. 9 серпня 2023 р.)
- Перші воїни на українських землях | # 4 Ген війни (YouTube. Локальна історія. 18 серпня 2023 р.)
- Кіммерійці: початок ери вершників та кавалерії | # 5 Ген війни. (YouTube. Локальна історія. 4 вересня 2023 р.)
- Скіфи зробили військову революцію: новий лук, хитра тактика, досконалі вершники } # 6 Ген війни (YouTube. Локальна історія. 21 вересня 2023 р.)
- Перші лицарі старої Європи. Ким були сармати? | # 7 Ген війни (YouTube. Локальна історія. 4 жовтня 2023 р.)
- Ранні слов'яни : зграї розбійників чи вправні воїни? } # 8 Ген війни (YouTube. Локальна історія. 17 листопада 2023 р.)

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ НА ВИБІР СТУДЕНТСТВА

(всього 6 год, інші - для самостійного опрацювання)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 13-14. Походження та етапи становлення мистецтва (4 год.)

1. Діахронний аналіз мистецтва (образотворчого мистецтва, орнаментики, архітектури), специфіка розвитку (від палеоліту до раннього залізного віку та середньовіччя). Особливості мистецтва різних культурно-історичних епох (порівняння на матеріалах давніх Європи та Близького Сходу).

2. Музичне мистецтво в давній культурі: загальні тенденції та особливості розвитку.

3. Танцювальне мистецтво: специфіка розвитку в давні епохи.

4. Ритуальна практика та становлення театру. Таємні спілки та маскування.

Традиційні театри Монголії, Японії, Індії, Греції, Італії.

Додаткові питання

1. Генеза китайського театрального мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Нікішенко Ю.І., Пустовалов С.Ж. Про походження орнаменту та ранні етапи його розвитку // Наукові записки НаУКМА. Т. 127. Теорія та історія культури. Київ: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2012. С. 54 – 59.

- Фадєєва К.В., Пустовалов С.Ж. Походження та ранній розвиток музичного мистецтва за археологічними матеріалами // Українське музикознавство. 2023. Вип. 49. С. 91 – 101.
- Шаріков Д.І. Первісний і давньосхідний танець: розвиток і виражальні форми // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Вип. 3. Київ: НАКККіМ. Міленіум, 2012. С. 163 – 167.
- Яковлева Л. Найдавніше мистецтво України. Київ: «Стародавній Світ», 2013. 288 с.
- Bradley, Richard. A Comparative Study of Rock Art in Later Prehistoric Europe. Cambridge University Press, 2020. 92 p.

Додаткова

- Воробей О.С. Театральне мистецтво Китаю: історичний екскурс: Навч. посібник. Одеса: Гельветика, 2021. 293 с.
- Павленко Ю.В., Харченко О.М. Поліваріантність розвитку ранньопервісного суспільства та культурна своєрідність верхньопалеолітичних мисливців прильодовикової зони // Культурологічні студії. Вип 1. Київ: Видавничий дім «КМАcademia», 1996. С. 193 – 221 (звернути особливу увагу на С.199 – 213). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5923>
- Панковський В.Б. Мотив або сигнал? (До пояснення функцій давніх звукових інструментів) // Магістеріум. Вип. 20. Археологічні студії. Київ, 2005. С. 45 – 47. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14206>
- Фрунт О.С. Звуки скіфських наверш // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2023: тези конференції, 26 січня 2023 року. Київ: НаУКМА, 2023. С. 81 – 93. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27730>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 15. Одяг давнього населення Європи та Близького Сходу (2 год.)

1. Концепція розвитку костюма як візуального знаку епохи.
2. Костюм Стародавнього Єгипту.
3. Костюм Стародавньої Греції та Риму.
4. Одяг давнього населення території України.
5. Проблеми методології реконструкції історичного костюма.

Додаткові питання

1. Мода та її місце в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Васіна З.О. До питання методології реконструкції українського історичного костюма (на прикладі палеоодягу) // Наукові записки НаУКМА. Т.140. Теорія та історія культури. Київ: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2013. С. 80 – 84. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2632>
- Головенко Т.М., Козарь О.П., Бондарчук Ю.С., Шовкомуд О.В. Історія костюму: культурна спадщина народів світу: навч. посібник. Луцьк: ЛНТУ, Мукачєво: МДУ, 2023. 252 с.

- Схіппер Мінеке. Голі чи покриті. Світова історія одягання та оголення / перекл. з нідерл. Оксани Смерек. Київ: Ніка-Центр; Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2019. 248 с.
- Фіалко О.Є. Костюмні гарнітури скіфських амазонок // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка] Серія: Історичні науки. 2012. Вип. 16. С. 21 – 35.
- Шевнюк О.Л. Історія костюма: навч. посібник. Київ: Знання-Прес, 2008. 375 с.

Додаткова

- Васіна З. Еволюція українського вбрання. Сторінки з історії. Харків: Видавництво Vivat, 2021. 560 с.
- Васіна З. Українська мода: від трипільців до покоління «скла» Київ: АДЕФ-Україна, 2024. 160 с.

ПОДКАСТИ

- Чому гривну носили на ший? Історія українського одягу | # 6 Давні міста (YouTube. Локальна історія. 5 жовтня 2022 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 16. Чим харчувались в давнину?

1. Кухня в найдавніші епохи.
2. Історія харчування в середньовічній Європі.
3. Міждисциплінарний підхід до вивчення проблематики харчування як основної для розуміння повсякденного життя давньої людини.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Кублій М.В. Питання продуктового забезпечення скіфського городища Северинівка за результатами остеологічного аналізу матеріалу з розкопок 2015 року // Магістеріум. Вип. 67. Археологічні студії. Київ, 2017. С. 85 – 88. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11833>
- Adamson, Melitta Weiss. Regional Cuisines of Medieval Europe: A Book of Essays. Routledge, 2002 (2011). 272 p.
- Adamson, Melitta Weiss. Food in Medieval times. Greenwood Press, 2004. 288 p.

Додаткова

- Woolgar, C.M. Food in medieval England: diet and nutrition. Oxford University Press, 2006 (2009). 368 p.

ПОДКАСТИ

- Кухня кам'яної доби | # 1 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 10 вересня 2021 р.)
- Середньовічна їжа: така далека і близька | # 2 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 17 вересня 2021 р.)
- Шоколад. Кукурудза та їжа майя на нашому столі | # 3 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 24 вересня 2021 р.)
- Козацькі страви | # 4 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 1 жовтня 2021 р.)

- Їжа киян часів Ярослава Мудрого | # 5 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 8 жовтня 2021 р.)
- Давньогрецька їжа | # 6 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 15 жовтня 2021 р.)
- Їжа справжніх вікінгів | # 8 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 6 листопада 2021 р.)
- Чому мурахи лізуть на дерево, або що їли у Китаї | # 10 Їли колись (YouTube. Локальна історія. 13 грудня 2021 р.)
- Фастфуд часів Русі: м'ясо, мед, хліб та ще щось? | # 5 Давні міста (YouTube. Локальна історія. 5 жовтня 2022 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 17. Ігри та дозвілля давнього населення (2 год.)

1. Дозвілля в культурах Близького Сходу та Європи.
2. Ігри давнього населення України.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Гончарова О.М. Дозвілля античності в контексті видовищної культури: гладіаторські ігри // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 1 (2). С. 20 – 26.
- Стрельник М.О., Сорокіна С.А., Хомчик М.А. Ігри давнього населення України // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 101. Теорія та історія культури. Київ, 2010. С. 46 – 54. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3885>
- Стрельник М.О., Хомчик М.А., Сорокіна С.А. Гральне приладдя (ІІ тис. до н. е. - XIV ст. н. е.) з колекції Національного музею історії України // Археологія. 2009. № 2. С. 34 – 49.
- Сушко А.О. Керамічні іграшки з фондів Музею історії міста Києва // Магістеріум. Вип. 70. Археологічні студії. Київ, 2018. С. 87 – 94. Або: <https://ekmair.ukma.edu.ua/Handle/123456789/13526>

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- Млин. Тавлія. Hnefatafl. Nine Men`s Morris. Давні настільні ігри (YouTube. Wild Fox. 21 квітня 2020 р.)

VI семестр

Модуль «СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСНОВИ ПЕРШИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ, ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДРУГОЇ ТА ТРЕТЬОЇ ГЕНЕРАЦІЙ»

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1. Культура і природний фактор (2 год.)

1. Екологія культури (збереження культурного середовища та культурної спадщини) та екологія людини (вплив природного та соціокультурного середовища на здоров'я людини, генофонд; специфіка соціокультурної адаптації людини) як перспективні наукові напрями на сучасному етапі.

2. Взаємозалежність рельєфу, клімату, ґрунту, флори, фауни та способу життя (життєвого устрою, рівня життя, стилю життя та ін.) людей.

3. Відповідність історичних епох природно-кліматичним періодам (М.О. Чмихов). Кореляція глобальних змін у суспільстві та природі в голоцені.

Додаткові питання

1. «Ландшафтна археологія».

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Опанасенко Л. Екологічний фактор у розвитку археологічних культур середнього бронзового віку України // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2022: тези конференції, 27 січня 2022 року. Київ: НаУКМА, 2022. С.68 – 74. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/24983>
- Сминтина О.В. Теоретичні питання дослідження екології давньої людини. Одеса: Астропринт, 2004. 104 с.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. С. 76 – 79; 226 – 232.
- Bradley, Richard. An Archaeology of Natural Places. Routledge, 2000. 192 p.
- Landscape Archaeology: Egypt and the Mediterranean World / Yann Tristant & Mathieu Ghilardi (eds.). Ifao, 2018. 296 p.

Додаткова

- Павленко Ю.В. Світоглядні засади космоархеологічної концепції Миколи Чмихова// Наукові записки НаУКМА. Т. 127. Теорія та історія культури. Київ, 2012. С 19 – 25. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3574>
- Marran, Christine L. Ecology without Culture: Aesthetics for a Toxic World. University of Minnesota Press, 2017. 160 p.
- Zapf, Hubert. Literature as Cultural Ecology. Sustainable Taxis. Bloomsbury Publishings, 2016. 312 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2. Давня Месопотамія (2 год).

1. Три основні осередки формування та розвитку ранньоземлеробських культур Близького Сходу.

2. Схема культурогенезу Месопотамії в мідному віці та на початку епохи бронзи: Хассуна, Самарра, Галаф, Убейд, Північний Убейд, Урук, Джемдет-Наср, Ранньодинастичний період.

3. Урбанізаційні процеси в Месопотамії.

4. Найдавніші храми Месопотамії. Формування традицій культової архітектури.

Додаткові питання

1. Релігійно-міфологічна картина світу Давньої Месопотамії.

2. Поховальні традиції та соціальна структура Месопотамії.
3. Давньомесопотамське образотворче мистецтво.
4. Література Давньої Месопотамії. «Епос про Гільгамеша».

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1996. С. 105 – 199.
- Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1994. С. 109 – 140.
- Algaze, Guillermo. Ancient Mesopotamia at the Dawn of Civilization: The Evolution of an Urban Landscape. University of Chicago Press, 2008. 246 p.
- Algaze, Guillermo. The Uruk World System: The Dynamics of Expansion of Early Mesopotamian Civilization. 2 Edition. University of Chicago Press, 2005. 190 p.
- Emberling G. Urban Social Transformations and the Problem of the “First City”: New Research from Mesopotamia // The Social Constructions of Ancient Cities. 2010. P.254 – 268.
- Potts D.T. Mesopotamian Civilization: The Material Foundations. Cornell University Press, 1997. 340 p.

Додаткова

- На ріках Вавілонських. З найдавнішої літератури Шумеру, Вавілону, Палестини. Київ: Дніпро, 1991. 398 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3. Східне Середземномор'я в протонеоліті – бронзовому віці (2 год.)

1. Давні культури палестинського регіону (натуфійська культура, Єрихон, Гассул).
2. Сирія та Ліван на шляху до цивілізації (сиро-кілійський неоліт, Амур, Бібл).

Додаткові питання

1. Фінікійська культура.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1996. С.214 – 255.
- Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1994. С. 81 - 94.
- Greenberg, Raphael. The Archaeology of the Bronze Age Levant: From Urban Origins to the Demise of Cite-States, 3700 – 1000 BCE. Cambridge University Press, 2019. 424 p.

Додаткова

- Greenberg, Raphael. Early Urbanizations in the Levant: A Regional Narrative. Bloomsbery Publishing PLC, 2002. 154 p.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- Episode 17. Carthage – Empire of the Phoenicians (Fall of Civilizations – YouTube. 18 червня 2023 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4. Мала Азія в епоху неоліту – бронзи (2 год.)

1. Епоха неоліту в Анатолії (Чатал-Гуюк, Гаджилар).
2. Дорак та Аладжа-Гуюк: поховання знаті.
3. Хеттське царство.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1996. С. 199 – 214.
- Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1994. С. 94 – 109.
- Sagona, Antonio; Zimansky, Pauli. Ancient Turkey. Routledge, 2015. 420 p.

Додаткова

- During, Bleda S. The Prehistory of Asia Minor: From Complex Hunter-Gatherers to Early Urban. Cambridge University Press, 2010. 374 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5. Кавказ як джерело передачі близькосхідних культурних впливів у Понтокаспійські степи (2 год.)

1. Кавказ в період енеоліту: центрально-закавказька група пам'яток, південнокавказька група пам'яток.
3. Кавказ в епоху бронзи: куро-аракська культура, майкопська культура, тріалетійська культура, північнокавказька культура, кобанська культура.
4. Урарту.

Додаткові питання

1. Давня пластика Кавказу як показник етнокультурних зв'язків.
2. Зв'язки населення степової території України та Північного Кавказу в епоху бронзи.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Baumer, Christoph. History of the Caucasus. At the Crossroads of Empires. IB Tauris, 2021. 392 p.
- Sagona, Antonio. The Archaeology of the Caucasus: From Earliest Settlements to the Iron Age. Cambridge University Press, 2017. 562 p.

Додаткова

- Ключко В.І. Поховання Гасансу I в Аксафінському районі Азербайджану та питання міграцій індоєвропейців на Кавказ // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2022: тези конференції, 27 січня 2022 року. Київ: НаУКМА, 2022. С. 39 – 44. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/24990>
- Chahin M. The Kingdom of Armenia. A History. Routledge, 2001. 350 p.

- Smith, Adam T. *The Political Machine: Assembling sovereignty in the Bronze Age Caucasus*. Princeton University Press, 2015. 264 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6. Давній Єгипет: загальні тенденції та специфіка культурогенезу (2 год.)

1. Періодизація давньої культури Єгипту та специфічні риси періодів (Стародавнього (Старого) Царства, Середнього Царства, Нового Царства, Пізнього Царства).

2. Релігійна система Єгипту.

3. Монументальне храмове будівництво в Давньому Єгипті.

Додаткові питання

1. Давньоєгипетські міста та селища.

2. Особливості розвитку мистецтва Давнього Єгипту.

3. Старожитності Єгипту в зібраннях України.

4. Давньоєгипетська література.

ЛІТЕРАТУРА

Основна .

- Крижанівський О.П. *Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій*. Київ: Либідь, 1996. С. 17 – 105.
- Maspero G. *Manual of Egyptian Archaeology and Guide to the Study of Antiquities in Egypt - For the Use of Students and Travellers*. White Press, 2019. 412 p.

Додаткова

- Давньоєгипетська література в українських перекладах / ред. та упоряд. Миколи Тарасенка; передм. Миколи Тарасенка, Дар'ї Зіборової. Київ – Харків: Видавець Олександр Савчук, 2022. 256 с.
- Романова О.О. *Доброчесна людина в Стародавньому Єгипті за автобіографічними текстами від Давнього до Середнього Царства*. Київ: Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, 2011. 380 с.
- Романова О.О., Станиціна Г.О. *Стародавній Єгипет у Києві: відображення на склі (колекція скляних фотонегативів Наукового архіву Інституту археології НАН України)*. Київ, 2021. 336 с.; 75 іл.
- Тарасенко М.О. *Давньоєгипетські папіруси в зібранні Одеського археологічного музею // Пам'ятки східного походження в архівах та музейних зібраннях України*. Київ, 2010. С. 141 – 156.
- Baines, John. *Visual and Written Culture in Ancient Egypt*, Oxford University Press, 2007. 420 p.
- Mieroop, Mars Van De. *A History of Ancient Egypt. Second Edition*. Blackwell, 2019. 424 p.
- Snape, Steven. *The Complete Cities of Ancient Egypt*. Thames & Hudson, 2014. 240 p.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- *Культура Стародавнього Єгипту у кінематографі, літературі, мистецтві* (YouTube Wake Up media. 6 серпня 2021 р.)
- Episode 18. *Egypt – Fall of the Pharaohs* (Fall of Civilizations – YouTube. 30 квітня 2024 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7. Давній Іран (2 год.)

1. Особливості культурогенезу на території Ірану: Сіалк I, Сіалк III, Гісар III. Стародавній Елам.

2. Імперія Ахеменідів.

Додаткові питання

1. Формування та трансформація ідентичностей Еламу.

2. Релігійно-міфологічний світогляд населення ахеменідського Ірану (зороастризм).

3. Архітектурні пам'ятки ахеменідського Ірану.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1996. С. 255 – 296.
- Matthews, Roger; Nashli, Hassan Fazeli. The Archaeology of Iran from the Paleolithic to the Achaemenid Empire. Routledge, 2022. 649 p.
- The Oxford Handbook of Ancient Iran. Edited by D.T. Potts. Oxford University Press, 2017. 1064 p.
- Potts D.T. The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State. – Cambridge University Press, 2015. – 551 p.

Додаткова

- Potts D.T. Nomadism in Iran: From antiquity to the Modern Era. Oxford University Press, 2016. 592 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8. Центральна Азія в давнину (2 год.)

1. Динаміка розвитку нео-енеолітичних культур Центральної Азії (Джейтунська культура, Анау).

2. Формування основ цивілізації на півдні Центральної Азії: Південно-Туркменська (Намазга, Алтин-депе) і Протобактрійська (Джаркутен) цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Hiebert, Frederik T. A Central Asian village at the dawn of civilization, excavations at Anau, Turkmenistan. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, 2003. – 489 p.
- Pugachenkova G.A., Dani A.N., Yingsheng, Liu. Urban Development and Architecture // History of civilizations of Central Asia. 2000. Volume IV. Part II. P. 512 – 589.

Додаткова

- Baumer, Christoph. The History of Central Asia. The Age of the Steppe Warriors. Bloomsbury, 2012. 384 p.
- History of Civilizations of Central Asia. Vol. 1. The Dawn of Civilization Earliest Times to 700 B.C. United Nations Educational, 1993. 538 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9. Давня Індія (2 год.)

1. Мергарська культура (неоліт).
2. Хараппська цивілізація: типи та структура поселень, соціальна структура.
3. Ведійський період в історії Стародавньої Індії.
4. Постведійське суспільство Індії.
5. Варнова та кастова системи. Поширення кастової системи в давньому світі.

Додаткові питання

1. Культурно-релігійний феномен Стародавньої Індії.
2. Мистецтво Стародавньої Індії: архітектура, скульптура та живопис.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1996. С. 296 – 362.
- Coningham, Robin; Young, Ruth. The Archaeology of South Asia: From the Indus to Asoka, c. 6500 BCE – 200 CE. Cambridge University Press, 2015. 555 p.

Додаткова

- Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. Київ: Шлях, 2005. С. 27 - 30.
- Heritage of India: A Picture Book on World Heritage Sites in India. Media Research & Marketing, 2019. 148 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 10. Давній Китай (2 год.)

1. Археологічні культури: Баньпо, Яншао, Лушань, Ерлітоу.
2. Періодизація давньокитайської історії та коротка характеристика періодів.
3. Деспотичний характер перших ранньодержавних структур Китаю.

Додаткові питання

1. Ремесла в давньому Китаї.
2. Гендерна традиція в стародавній культурі Китаю.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1996. С. 362 – 442.
- Liu, Li. The Archaeology of China: From The Late Paleolithic To The Early Bronze Age. Cambridge University Press, 2012. 498 p.

Додаткова

- Стрелкова А.Ю. Трипілля та Яншао: символіка орнаментів кераміки //Культурологічні студії. Вип. 2. Київ: Видавничий дім «КМ Academia», 1999. С. 103 – 117. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5715>

- Cao, Qin. Weapons in Late Shang (c. 1250 – 1050 BCE) China: Beyond Typology and Ritual. Routledge, 2022. 256 p.
- Li, Yung-ti. Kingly Crafts: The archaeology of Craft Production in Late Shang China. Columbia University Press, 2022. 280 p.
- Linduff, Katheryn M.; Sun, Yan. Gender and Chinese Archaeology. AltaMira Press, 2004. 384 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11. Культура доколумбової Америки (2 год.)

1. Докласичний період Месоамерики. Ольмеки. Теотіуакан. Монте-Альбана (сапотеки).
2. Класичний період Месоамерики. Майя.
3. Посткласичний період Месоамерики. Ацтеки. Теночтитлан.
4. Культура Раннього Періоду ранніх цивілізацій Анд. Культура Чавин. Культура Сечин.
5. Культура Раннього Проміжного Періоду ранніх цивілізацій Анд. Культура Мочика. Культура Наска.
6. Культура Середнього Періоду цивілізацій Анд. Культура Уарі. Тіауанако.
7. Культура Пізнього Проміжного Періоду цивілізацій Анд. Культура Чиму. Культура інків.

Додаткові питання

1. Періодизація давньої культури Америки та близькосхідно-європейський культурний цикл.
2. Традиції доколумбової Америки та Європейська Конкіста.
3. Соціально-політичні механізми функціонування доколумбових цивілізацій.
4. Ідеологічні структури найдавніших цивілізацій Америки.
5. Мистецтво доколумбових цивілізацій.
6. Календарні системи давньоамериканських культур.
7. Повсякденне життя в доколумбових цивілізаціях.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Рубель В.А. Історія цивілізацій Доколумбової Америки: Навч. посібник. Київ: Либідь, 2005. 504 с.
- Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1994. С. 169 – 273.
- Aimi, Antonio. Aztecs, Mayas, Incas and the Cultures of Pre-Columbian America. Silvana Editoriale, 2019. 192 p.
- Berdan, Frances F. Aztec Archaeology and Ethnohistory. Cambridge University Press, 2014. 366 p.
- Cowgill, George L. Ancient Teotihuacan: Early Urbanism in Central Mexico. Cambridge University Press, 2015. 312 p.
- Pool, Christopher. Olmec Archaeology and Early Mesoamerica: An Early Complex Society in Mesoamerica. Cambridge University Press, 2007. 372 p.
- Quilter, Jeffrey. The Ancient Central Andes. 2nd edition. Routledge, 2022. 397 p.

Додаткова

- Andren, Traci. Ancient Maya Women. AltaMira Press, 2001. 320 p.
- Davies, Nigel. The Ancient kingdoms of Peru. Penguin Books, 1998. 240 p.
- Katz, Friedrich. The Ancient American Civilizations. Castle Books, 2004. 416 p.
- Mason, J. Alden. The Ancient Civilizations of Peru. Revised Edition. Penguin Books, 1991. 416 p.
- McBrinn, Maxine; Cordell, Linda S. Archaeology of the Southwest. 3rd Edition. Routledge, 2016. 368 p.
- Palonka, Radoslaw. Art in the Pre-Hispanic Southwest: An Archaeology of Native American Cultures. Lexington Books, 2022. 390 p.
- Restall, Matthew; Lane, Kris. Latin America in Colonial Times. 2nd Edition. Cambridge University Press, 2018. 355 p.
- Rogers, j. Daniel; Wilson, Samuel M. Ethnohistory and Archaeology: Approaches to Postcontact Change in the Americas. Springer, 1993. 254 p.
- The Andean World / Edited by Linda J. Seligmann and Kathleen S. Fine-Dare. Routledge, 2018. 693 p.
- The Archaeology of the Upper Amazon: Complexity and Interaction in the Andean Tropical Forest / Edited by Ryan Clasby and Jason Nesbitt. University Press of Florida, 2021. 328 p.
- The Legacy of Mesoamerica: History and Culture of a Native American Civilizations // Edited by Robert M. Carmack; Janine I. Gasco; Gary H. Gossen. 2nd Edition. Routledge, 2006. 576 p.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- Episode 3. The Mayans – Ruins Among the Trees (Fall of Civilizations – YouTube. 9 квітня 2020 р.)
- Episode 9. The Aztecs – A Clash of Worlds (Part 1 of 2) (Fall of Civilizations – YouTube. 28 жовтня 2020 р.)
- Episode 9. The Aztecs – A Clash of World (Part 2 of 2) (Fall of Civilizations – YouTube. 28 жовтня 2020 р.)
- Episode 12. The Inca – Cities in the Cloud (Part 1 of 2) (Fall of Civilizations – YouTube. 25 липня 2021 р.)
- Episode 12. The Inca – Cities in the Cloud (Part 2 of 2) (Fall of Civilizations – YouTube. 31 липня 2021 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 12. Проблеми вивчення нео-енеоліту Європи (2 год.)

1. Неолітизація Європи.
2. Територія України за доби становлення відтворюючого господарства (АК: буго-дністровська, сурсько-дніпровська, лінійно-стрічкової кераміки, дніпро-донецька, ямково-гребінцевої кераміки).
3. Домінування відтворюючого господарства на території України в мідному віці (АК: трипільська, Болград-Алдені, лендельська, полгарська).
4. Мистецтво нео-енеолітичного населення території України.

Додаткові питання

1. Динаміка розвитку господарства трипільських племен.
2. Близькосхідні паралелі в ідеології трипільсько-кукутенських племен.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Залізник Л.Л. Стародавня історія України. Київ: Темпора, 2012. С. 184 – 208.
- Манько В.О. Неоліт Південно-Східної України. Київ: Шлях, 2006. 280 с.
- Товкайло М.Т. Неоліт Степового Побужжя. Київ: Шлях, 2004. 160 с.
- Шатіло Л.О. Роль островів Егейського моря в неолітизації Південно-Східної Європи в історіографії // Магістеріум. Вип. 67. Археологічні студії. Київ, 2017. С. 95 – 100. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11831>
- Perles, Catherine. The Early Neolithic in Greece: The First Farming Communities in Europe. Cambridge University Press, 2001. 372 p.

Додаткова

- Король Д.О. Спроба реконструкції трипільської міфології за пам'ятками мистецтва // Культурологічні студії. Вип 2. Київ: Видавничий дім «KM Acdemia», 1999. С. 79 – 103. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5696>
- Панченко Ю.В. Становлення скотарських культур у неоліті степової України // Магістеріум. Вип 6. Археологічні студії. Київ: Стилос, 2001. С.121 – 125. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13915>
- Рижов С.М., Шумова В.О. Трипільська культура та її місце серед енеолітичних культур Південно-Східної Європи // Магістеріум. Вип. 20. Археологічні студії. Київ, 2005. С. 31 – 35. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14208>
- Ткачук Т., Мельник Я. Семіотичний аналіз трипільсько-кукутенських знакових систем (мальований посуд). Івано-Франківськ, 2000. 237 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 13. Бронзовий вік Європи (2 год.)

1. Доба бронзи Центральної, Західної та Північної Європи. Унетичська культура. Культура курганних поховань. Лужицька культура. Мегалітичні культури.
2. Культури Західного Середземномор'я доби бронзи. Апеннінська культура. Культура Террамар.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Coles J.M., Harding A.F. The Bronze Age in Europe: An Introduction to the Prehistory of Europe c. 2000 – 700 B.C. Routledge, 2014. 626 p.
- Harding A.F. European Societies in the Bronze Age. Cambridge University Press, 2000. 552 p.

Додаткова

- Король Д.О. Проблематика комплексного дослідження «мегалітичного світогляду» // Наукові записки НаУКМА. Т. 114. Теорія та історія культури. Київ: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2011. С. 55 – 62.
- Bradley, Richard. The Prehistory of Britain and Ireland. Cambridge University Press, 2007. 340 p.
- Darvill, Timothy. Prehistoric Britain. 2nd edition. Routledge, 2010. 336 p.

- Fokkens, Harry; Harding, Anthony. The Oxford Handbook of the European Bronze Age. Oxford University Press, 2020. 1024 p.
- Kohl, Philip L. The Making of Bronze Age Eurasia. Cambridge University Press, 2007. 322 p.
- Lillios, Katina. The Archaeology of the Iberian Peninsula: From the Paleolithic to the Bronze Age. Cambridge University Press, 2019. 506 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 14. Крито-Мікенська цивілізація (2 год.)

1. Мінойська культура.
2. Кікладська культура.
3. Елладська (мікенська) культура.

Додаткові питання

1. Великі критські палаци.
2. Археологія Кіпру.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Small, David B. Ancient Greece: Social Structure and Evolution. Cambridge University Press, 2019. 284 p.
- Renfrew, Colin; Cherry, John. The Emergence of Civilisation: The Cyclades and the Aegean in the Third Millennium BC. 2 Edition. Oxbow Books, 2017. 1005 p.

Додаткова

- Bolger, Diane. Gender in Ancient Cyprus: Narratives of Social Change on a Mediterranean Island. AltaMira Press, 2003. 272 p.
- Knapp, A. Bernard. The Archaeology of Cyprus: From Earliest Prehistory through the Bronze Age. Cambridge University Press, 2013. 660 p.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 15. Бронзовий вік на території України (2 год.)

1. Порівняльна характеристика культурогенезу на території лісостепової (середньодніпровська культура шнурової кераміки, тшинецько-комарівська КІС, білогрудівська культура) та степової (ямна, катакомбна, зрубна КІС, сабатинівська культура, культура багатопружкової кераміки) України в епоху бронзи.

2. Етносоціальний організм катакомбного суспільства.

Додаткові питання

1. Циркумпонтійська зона в ранньому бронзовому віці: взаємодія культур.
2. Торговельні відносини між Північним Причорномор'ям та Східним Середземномор'ям в епоху бронзи.
3. Ідеологія ранніх скотарів Степової України.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Опанасенко Л. Тшинецько-комарівська культура на території України: стан дослідження і перспективи // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2021: тези онлайн-конференції, 27 січня 2021 року. Київ: НаУКМА, 2021. С. 19 – 22. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20929>
- Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-стратиграфічні зіставлення). Київ: ІА НАНУ, 2001. 158 с.
- Отрощенко В.В., Вовк Т. А. До етнічної належності носіїв культур зрубної спільноти // Магістеріум. Вип. 6. Археологічні студії. Київ: Стилос, 2001. С. 69 – 75. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13924>
- Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. Київ: Шлях, 2005. 412 с.
- Чмихов М., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. Київ: Либідь, 1992. С. 121 - 129, 160 - 169.

Додаткова

- Клочко В.І. Криворізький металургійний центр за часів пізньої бронзи // Археологічні студії: здобутки та перспективи 2023: тези конференції, 26 січня 2023 року. Київ: НаУКМА, 2023. С. 21 – 28. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27736>
- Пустовалов С.Ж. Троя і Північне Причорномор'я в III тис. до н. е.: можливість контактів // Наукові записки НаУКМА. Т.2. Історія і теорія культури. Київ, 2019. С. 47 – 52. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16686>
- Пустовалов С.Ж. Телегін Д.Я., Ковалюх М.М. Радіокарбонова хронологія ямних та катакомбних пам'яток // Магістеріум. Вип. 11. Археологічні студії. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. С. 24 – 27. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14023>
- Ушкова Ю.В., Козак О.Д. Травми та трепанації на черепах з поховань ямної культурно-історичної спільноти // Магістеріум. Вип.45. Археологічні студії. Київ, 2011. С. 29 – 34. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16044>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 16. Давні цивілізації: соціокультурні узагальнення (2 год.)

1. Цивілізації, що виникли в епоху енеоліту (Нижня Месопотамія, Єгипет, Хараппська цивілізація).

2. Цивілізації бронзового віку (Хеттське царство, цивілізація Шан-Інь, Крито-Мікенська цивілізація).

3. Цивілізації ранньозалізного віку (зона архаїчних цивілізацій Південно-Східної Азії, Індійська цивілізація, цивілізаційні ареали Тропічної Африки, Кельтська ранньоцивілізаційна система, Фракійська ранньоцивілізаційна система).

Додаткові питання

1. Катастрофи в історії Землі та людства. Відповідність природних катастроф у міфах індоєвропейців і семітів зламам історичних епох та кліматичних періодів.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2001. (див.: Формування та розвиток ранньоцивілізаційних систем.)

Додаткова

- Залізник Л.Л. Стародавня історія України. Київ: Темпора, 2012. С. 9 – 30.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І. Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. С. 232 – 250.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- Episode 2. The Bronze Age Collapse – Mediterranean Apocalypse. (Fall of Civilizations – YouTube. 8 квітня 2020 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 17. Соціокультурні основи цивілізаційних систем другої генерації (2 год.)

1. Соціокультурні основи Античної цивілізації .
2. Традиційні цивілізації Південної та Східної Азії (традиційна Індійсько-Південноазійська макроцивілізаційна система, традиційна Китайсько-Східноазійська макроцивілізаційна система).

Додаткові питання

1. Грецький світ як чоловіча культура.
2. Стародавні культури на території Японії.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. Вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2001. (див.: «Осьовий час» і становлення основ традиційних цивілізаційних структур. Феномен античності.)
- Miksic, Norman John; Yian, Goh Geok. Ancient Southeast Asia. Routledge, 2016. 654 p.
- Small, David B. Ancient Greece: Social Structure and Evolution. Cambridge University Press, 2019. 284 p.

Додаткова

- Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ: Аквілон-Прес, 1997. 256 с.
- Чумаченко Б.М. Вступ до культурології античності. Стародавня Греція: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «КМ Академія» 2008. С. 61 – 66.
- Mizoguchi, Koji. The Archaeology of Japan: From the Earliest Rice Farming Villages to the Rise of the State. Cambridge University Press, 2013. 393 p.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

- Episode 10. The Han Dynasty – The First Empire in Flames (Fall of Civilizations – YouTube. 5 грудня 2020 р.)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 18. Цивілізації третьої генерації в епоху середньовіччя (2 год.)

1. Східнохристиянська цивілізація середньовіччя.
2. Західнохристиянська цивілізація середньовіччя.
3. Мусульманська цивілізація середньовіччя.
4. Східнохристиянська ідентичність в контексті цивілізаційного процесу.

Додаткові питання

1. Історична урбаністика. Специфіка та основні тенденції розвитку середньовічних міст.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Демчук Р.В. Українська ідентичність у модусі міфологем. Київ: Стародавній світ, 2014. 236 с. (звернути увагу на С. 11 – 40)
- Гордієнко Д. Народження Східної Європи: українські трансформації. Київ: Дух і Літера, 2024. 448 с.
- Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. Вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2001. (див: Формування Західнохристиянського та Східнохристиянського цивілізаційних світів середньовіччя.)

Додаткова

- Бондарець О.В. Давньоруські городища в контексті семіотичної парадигми // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 24. Теорія та історія культури. Київ: Видавничий дім «КМАкадемія», 2004. С. 59 – 65.
- Бондарець О.В. Основні тенденції та особливості розвитку давньоруських городищ // Національний університет «Києво-Могилянська академія. Магістеріум. Вип. 12. Культурологія. Київ: Видавничий дім «КМАкадемія», 2003. С. 87 – 94. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14029>
- Бондарець О.В. Специфіка вивчення давньоруських городищ // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 49. Теорія та історія культури. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 76 – 86. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7682>
- Бондарець О.В. Урбанізаційні центри Русі: людина в культурному просторі // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т.22. Гуманітарні науки. Ч. 1. Київ: Видавничий дім «КМАкадемія», 2003. С. 109 – 114.
- Верменич Я.В. Теоретико-методологічні проблеми історичної урбаністики // Український історичний журнал. 2004. № 3. С. 21 – 38. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2004_3_21

Модуль «ІНДУСТРІАЛЬНІ ТА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ (ІНФОРМАЦІЙНІ) СУСПІЛЬСТВА»

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ НА ВИБІР СТУДЕНТСТВА

(всього 2 год., інше – для самостійного опрацювання)

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 19. Новоевропейська цивілізація та Макрохристиянський світ (2 год.)

1. Соціокультурні основи Новоевропейської цивілізації.
2. Цивілізаційна специфіка східноєвропейських та латиноамериканських народів в контексті Макрохристиянського світу.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Вебер, Макс. Протестанська етика і дух капіталізму / Пер. з нім. О. Погорілого. Київ: Наш формат, 2018. 216 с.
- Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. Вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2001. (див.: «Новоевропейська цивілізація та формування Макрохристиянського світу Нового часу. Новоевропейські нації та етнічний процес у Макрохристиянському світі»)

Додаткова

- Муляр В.І., Суліменко О.Г. «Протестанська етика і дух капіталізму» Макса Вебера: контекст самореалізації людини // Культурологічний альманах. 2023. № 1. С. 127 – 135.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 20. Глобалізація як феномен цивілізаційного розвитку (2 год.)

1. Постіндустріальне суспільство (перехід до нематеріального виробництва, зростання значення освіти, поява «інтелектуального класу», розвиток інформаційно-комунікативних технологій, глобалізація).
2. Сутність та протиріччя глобалізації.
3. Культурно-ціннісні аспекти глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. 372 с.
- Воронкова В.Г. Філософія розвитку сучасного суспільства: теоретико-методологічний контекст. Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2012. 262 с.
- Герчанівська П.Е. Моделі розвитку сучасних соціокультурних систем // Міжнародний вісник: Культурологія.. Філологія. Музикознавство. 2013.. Вип. 1. С. 11 – 16. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2013_1\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2013_1(1)_4)
- Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір / за ред. О.В. Зернецької. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 68 – 305.

- Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. Вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2001. (див.: «Макрохристиянський світ і традиційні цивілізації Сходу. Виникнення глобальної цивілізаційної суперсистеми»)

Додаткова

- Зінченко В.В. Глобалізація і глобалістика. Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. 420 с.
- Шостак М.В. Нова соціокультурна реальність України та світу: особливості та подальші перспективи // Культурологічна думка. 2021. Том 19, № 1. С. 117 – 123.

ЗАГАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ДО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір / за ред. О.В. Зернецької. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України», 2019. 317 с.

Король Д.О. Культури і цивілізації крізь призму ментальності // Культурологія. Могилянська школа: колективна монографія/ під ред. М.А. Собуцького, Д.О. Короля, Ю.В. Джулая. Київ: Видавець Олег Філюк, 2018. С. 46 – 98.

Космина В.Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 310 с.

Кримський С.Б., Павленко Ю.В. Цивілізаційний розвиток людства. Київ: Фенікс, 2007. 316 с.

Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2001. 360 с.

Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1994. 288 с.

A Companion to the Archaeology of the Ancient near East / Edited by D.T. Potts. Volume 1. Wiley-Blackwell, 2012. 1504 p.

Coles J.M., Harding A.F. The Bronze Age in Europe: An Introduction to the Prehistory of Europe c. 2000 – 700 B.C. Routledge, 2014. 624 p.

The Oxford History of the Ancient Near East. Volum 1: From the Beginnings to Old Kingdom Egypt and the Dynasty of Akkad / Edited by Karen Radner, Nadine Moeller and D.T. Potts. Oxford University Press, 2020. 804 p.

The Oxford History of the Ancient Near East. Volum 2: From the End of the Third Millennium BC to the fall of Babylon / Edited by Karen Radner, Nadine Moeller and D.T. Potts. Oxford University Press, 2022. 976 p.

The Oxford History of the Ancient Near East. Volum 3: From the Hyksos to the Late Second Millennium BC / Edited by Karen Radner, Nadine Moeller and D.T. Potts. Oxford University Press, 2022. 1000 p.

Trigger Bruce G. Understanding Early Civilizations: A Comparative Study. Cambridge University Press, 2003. 758 p.

Yoffee, Norman. Myths of the Archaic State: Evolution of the Earliest Cities, States, and Civilizations. Cambridge University Press, 2005. 292 p.

ОЦІНЮВАННЯ

За результатами курсу студент (-ка) отримує максимальну кількість балів 100, отримані за передбачені види діяльності.

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ ДИСЦИПЛІНИ V семестр

Види робіт /форми контролю	Кількість робіт	Максимум балів за заняття/вид роботи	Разом
Лекційні заняття: - відвідування, конспектування.	4	-	-
Семінарські заняття:	15		60
- презентація	1 (за бажанням)	10	0 або 10
- виступи (письмові або усні)		6	45
- доповнення (усні)		3	
- пасивне відвідування		1	15
Письмова робота	1	10	10
Підсумкова контрольна робота	1	30	30
РАЗОМ			100 балів

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ V семестр

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
презентація	10	<p>Виконується за бажанням студента (-ки) (рекомендовано до додаткових питань семінарських занять).</p> <p>Вимоги: не менше 10 слайдів; візуальний ряд має сприяти розкриттю змісту питання семінару; підписи до ілюстрацій; авторські тези; список використаної літератури, не менше 4 – 5 праць.</p> <p>Критерії оцінювання:</p> <p>10 балів – «відмінно» (10 чи більше слайдів; гарно підібраний візуальний ряд; повне та змістовне розкриття теми; логічний виклад; опанування значної кількості наукових праць; творчий підхід);</p> <p>8 – 9 балів – «добре» (не менше 10 слайдів; гарно підібраний візуальний ряд; опанування основної літератури; можливі незначні помилки);</p> <p>7 балів – «задовільно» (дещо менший обсяг роботи; деякі ілюстрації не сприяють розкриттю змісту питання /тобто</p>

		<p>мають лише декоративне значення/ або відсутні підписи до деяких ілюстрацій; поверхові знання);</p> <p>1 – 6 балів – «не задовільно» (6 – 7 слайдів; частина ілюстрацій має лише декоративне значення або відсутні підписи до них; низький рівень аналізу та неточне використання термінів; зауваження до якості виконання роботи /темпу виконання чи ін./);</p> <p>0 балів – зміст презентації взагалі не відповідає темі або робота порушує норми академічної доброчесності.</p>
<p>виступи (письмові або усні) та доповнення (усні)</p>	<p>3 – 6</p>	<p>Вимоги: опрацювання основної літератури; додаткова література – за бажанням (на вибір).</p> <p>Критерії оцінювання:</p> <p>6 балів – змістовна та повна відповідь на питання семінару; логічний виклад; добре аргументована інтерпретація різних точок зору; студент (-ка) тримає зоровий контакт, інколи звертаючись до нотаток (усні виступи); опрацьовано основну та деяку додаткову літературу;</p> <p>4 – 5 балів – змістовна та повна відповідь на питання семінару; студент (-ка) здебільшого тримає зоровий контакт, але часто звертається до нотаток (усні виступи); опрацьовано основну літературу; можливі деякі помилки;</p> <p>3 бали – доповнення, тобто змістовне розкриття одного із аспектів питання семінару;</p> <p>1 – 2 бали – невелике доповнення чи зауваження/уточнення до змісту виступів інших студентів.</p>
<p>Письмова робота**</p>	<p>10</p>	<p>Тест до одного із семінарів для самостійного опрацювання, на вибір студента (-ки): 20 питань, різних за формою, та ключі до них.</p> <p>Критерії оцінювання:</p> <p>10 балів – «відмінно» (10 тис. знаків з пробілами; 20 різних за формою питань; наявні ключі до них; глибокі знання; опанування значної кількості наукових праць; висока якість виконання письмової роботи);</p> <p>8 – 9 балів – «добре» (10 тис. знаків з пробілами; 20 питань, але середнього рівня складності чи більшість з питань однакові за формою; наявні ключі до питань; опановано основну літературу; можливі незначні помилки)</p> <p>7 балів – «задовільно» (дещо менший обсяг роботи; питання однакові за формою чи значно менша їх кількість; поверхові знання; деякі зауваження до якості виконання роботи /оформлення, темпу виконання чи ін./);</p>

		<p>1 – 6 балів – «не задовільно» (менше 5 тис. знаків з пробілами; низький рівень аналізу та неточне використання термінів; зауваження до якості виконання роботи /оформлення, темпу виконання чи ін./);</p> <p>0 балів – питання тесту взагалі не відповідають обраній темі або робота порушує норми академічної доброчесності.</p>
Підсумкова контрольна робота	30	<p>Якщо студент (-ка) має за роботу на семінарах та письмову роботу більше 70 балів, то контрольна робота може бути за бажанням; змістовна та повна відповідь на 2 питання (кожне питання – 15 балів)</p> <p><i>Оцінювання одного питання:</i></p> <p>14 – 15 балів – «відмінно» (глибокі знання; змістовна та повна відповідь; опанування значної кількості джерел; творчий підхід; можливі незначні помилки);</p> <p>11 – 13 балів – «добре» (гарна, але не повна відповідь; низка зауважень);</p> <p>9 – 10 балів – «задовільно» (часткове розуміння проблематики; не опрацьовано основну літературу; відсутність самостійних суджень та спостережень; значні недоліки);</p> <p>1 – 8 балів «не задовільно» (коротке, але змістовне доповнення до тематики; або низький рівень аналізу та неточне використання термінів);</p> <p>0 балів – відповідь взагалі не відповідає змісту питання.</p>

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ ДИСЦИПЛІНИ

VI семестр

Види робіт /форми контролю	Кількість робіт	Максимум балів за заняття/вид роботи	Разом
Семінарські заняття:	19		60
- наукова доповідь	1 (за бажанням)	20	0 або 20
- презентація	1 (за бажанням)	10	0 або 10
- виступи (письмові або усні)		6	41
- доповнення (усні)		3	
- пасивне відвідування		1	19
Письмова робота	1	10	10
Підсумкова контрольна робота	1	30	30
РАЗОМ			100 балів

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

VI семестр

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
наукова доповідь	20	<p>Виконується за бажанням студента (-ки).</p> <p>Вимоги: виступ на 30 хв.; опанування значної кількості наукових праць; повне та змістовне розкриття теми, логічний виклад; творчий підхід; візуальний супровід; після доповіді студент має дати відповіді на запитання слухачів.</p> <p>Теми для наукових доповідей:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Геоархеологія та реконструкція стародавнього ландшафту. 2. Загальні тенденції та специфіка формування перших цивілізацій. 3. Цивілізаційні центри та їх первісні периферії: характер взаємин. 4. Мистецтво перших цивілізацій як образне втілення етнокультурних рис. 5. Особливості розвитку давніх урбанізаційних центрів. 6. Наукові досягнення цивілізацій Старого світу. 7. Медичні знання давніх людей. 8. Розвиток астрономії в стародавні часи. 9. Література Стародавнього Сходу. 10. Освіта в Стародавній Месопотамії (або іншому регіоні – на вибір студента (-ки)). 11. Дитинство в давніх містах (на прикладі певних міст – на вибір студента (-ки)). 12. «Гендерна археологія» (на прикладі певного регіону – на вибір студента (-ки)). 13. «Археологія насилля» (на прикладі певного регіону – на вибір студента (-ки)). 14. Розвиток ремесла (на прикладі давніх культур України). 15. Перші кочівницькі держави та їх культурні особливості: Скіфія і царство Сюнну (або Хунну). 16. Світоглядно-культурні зрушення «осьового часу». 17. Вторинні цивілізації та традиційні соціокультурні системи Старого світу. 18. Давні народи Західного Середземномор'я та їх соціокультурні особливості: етруски. 19. Концептуальні осмислення українського Середньовіччя.

		<p>20. Цивілізаційна проблематика в теоретичній спадщині Ю.В. Павленка.</p> <p>21. Синергетичний підхід до соціокультурної динаміки.</p> <p>Критерії оцінювання:</p> <p>19 – 20 балів – «відмінно» (доповідь на 30 хвилин; добре структурована та логічно викладена; повне та змістовне розкриття теми; добре аргументована інтерпретація різних авторів; гарний візуальний супровід та коментарі до нього; опанування значної кількості наукових праць; творчий підхід; ґрунтовні відповіді на питання слухачів);</p> <p>15 – 18 балів – «добре» (доповідь на 30 хвилин; добре структурована та логічно викладена; змістовне розкриття теми; деякі аспекти теми не висвітлено або доповідач лише згадує про них; не всі докази добре аргументовані; можливі незначні помилки; гарний візуальний супровід та коментарі до нього; опанування значної кількості наукових праць; досить ґрунтовні відповіді на питання слухачів);</p> <p>13 – 14 балів – «задовільно» (дещо менший час доповіді; більшість аспектів теми розкрито поверхово; наявні помилки; гарний візуальний супровід, але без коментарів; опрацьовано основну літературу; поверхові відповіді на питання слухачів);</p> <p>10 – 12 балів – «незадовільно» (дещо менший час доповіді; виступ не структуровано; низький рівень аналізу та неточне використання термінів; значна кількість помилок; зауваження до візуального супроводу; не опрацьовано основну літературу; частина запитань слухачів залишились без відповіді);</p> <p>1 – 9 балів – «незадовільно» (виступ до 15 хвилин; розкрито лише деякі аспекти теми; виступ не структуровано; не опрацьовано основну літературу (студент посилається лише на 1 – 2 праці);</p> <p>0 балів – робота порушує норми академічної доброчесності.</p>
презентація	10	<p>Виконується за бажанням студента (-ки) (рекомендовано до додаткових питань семінарських занять).</p> <p>Вимоги: не менше 10 слайдів; візуальний ряд має сприяти розкриттю змісту питання семінару; підписи до ілюстрацій; авторські тези; список використаної літератури, не менше 4 – 5 праць.</p> <p>Критерії оцінювання:</p>

		<p>10 балів – «відмінно» (10 чи більше слайдів; гарно підібраний візуальний ряд; повне та змістовне розкриття теми; логічний виклад; опанування значної кількості наукових праць; творчий підхід);</p> <p>8 – 9 балів – «добре» (не менше 10 слайдів; гарно підібраний візуальний ряд; опанування основної літератури; можливі незначні помилки);</p> <p>7 балів – «задовільно» (дещо менший обсяг роботи; деякі ілюстрації не сприяють розкриттю змісту питання /тобто мають лише декоративне значення/ або відсутні підписи до деяких ілюстрацій; поверхові знання);</p> <p>1 – 6 балів – «не задовільно» (6 – 7 слайдів; частина ілюстрацій має лише декоративне значення або відсутні підписи до них; низький рівень аналізу та неточне використання термінів; зауваження до якості виконання роботи /темпу виконання чи ін./);</p> <p>0 балів – зміст презентації взагалі не відповідає темі або робота порушує норми академічної доброчесності.</p>
<p>виступи (письмові або усні) та доповнення (усні)</p>	<p>3 - 6</p>	<p>Вимоги: опрацювання основної літератури; додаткова література – за бажанням (на вибір).</p> <p>Критерії оцінювання:</p> <p>6 балів – змістовна та повна відповідь на питання семінару; логічний виклад; добре аргументована інтерпретація різних точок зору; студент (-ка) тримає зоровий контакт, інколи звертаючись до нотаток (усні виступи); опрацьовано основну та деяку додаткову літературу)</p> <p>4 – 5 балів – змістовна та повна відповідь на питання семінару; студент (-ка) здебільшого тримає зоровий контакт, але часто звертається до нотаток (усні виступи); опрацьовано основну літературу; наявні деякі помилки);</p> <p>3 бали – доповнення, тобто змістовне розкриття одного із аспектів питання семінару;</p> <p>1 – 2 бали – невелике доповнення чи зауваження/уточнення до змісту виступів інших студентів.</p>
<p>Письмова робота</p>	<p>10</p>	<p>Теза: проаналізувати основні аспекти соціокультурних узагальнень (генетично-хронологічний, структурно-функціональний, психічно-діяльнісний, ціннісно-нормативний та семантико-комунікативний) на прикладі певної тематики (за вибором студента).</p> <p>Вимоги: повне та змістовне розкриття теми, логічний виклад; творчий підхід.</p> <p>Критерії оцінювання:</p>

		<p>10 балів – «відмінно» (10 тис. знаків з пробілами; повне та змістовне розкриття теми; логічний виклад; опанування значної кількості наукових праць; творчий підхід; висока якість виконання письмової роботи);</p> <p>8 – 9 балів – «добре» (10 тис. знаків з пробілами; опанування основної літератури; можливі незначні помилки);</p> <p>7 балів – «задовільно» (дещо менший обсяг роботи; поверхові знання; деякі зауваження до якості виконання роботи /оформлення, темпу виконання чи ін./);</p> <p>1 – 6 балів – «не задовільно» (менше 5 тис. знаків з пробілами; низький рівень аналізу та неточне використання термінів; зауваження до якості виконання роботи /оформлення, темпу виконання чи ін./);</p> <p>0 балів – зміст роботи взагалі не відповідає меті та завданням тези або робота порушує норми академічної доброчесності.</p>
Підсумкова контрольна робота**	30	<p>Якщо студент (-ка) має за роботу на семінарах та письмову роботу більше 70 балів, то контрольна робота може бути за бажанням; змістовна та повна відповідь на 2 питання (кожне питання – 15 балів)</p> <p><i>Оцінювання одного питання:</i></p> <p>14 – 15 балів – «відмінно» (глибокі знання; змістовна та повна відповідь; опанування значної кількості джерел; творчий підхід; можливі незначні помилки);</p> <p>11 – 13 балів – «добре» (гарна, але не повна відповідь; низка зауважень);</p> <p>9 – 10 балів – «задовільно» (часткове розуміння проблематики; не опрацьовано основну літературу; відсутність самостійних суджень та спостережень; значні недоліки);</p> <p>1 – 8 балів «не задовільно» (коротке, але змістовне доповнення до тематики; або низький рівень аналізу та неточне використання термінів);</p> <p>0 балів – відповідь взагалі не відповідає змісту питання.</p>

** Звертаю увагу, що обсяг письмових індивідуальних завдань з дисципліни – не більше 10 тис. знаків з пробілами (згідно з Ухвалою Вченої ради ФГН від 02.03. 2017 р.). **Термін здачі** – 10 тиждень.

ВІДПРАЦЮВАННЯ ПРОПУЩЕНИХ З ПОВАЖНОЇ ПРИЧИНИ ЗАНЯТЬ

На вибір

- відповідь на одне з питань семінару (опрацювання рекомендованої літератури; повнота розкриття; аудіозапис) – 6 балів;
- презентація на одне з питань семінару (не менше 10 слайдів; візуальний ряд має сприяти розкриттю змісту питання; підписи до ілюстрацій; авторські тези; список використаної літератури, не менше 4 – 5 наукових праць) – 10 балів;
- конспект одного з питань семінару (опрацювання рекомендованої літератури; тезисний виклад матеріалу; список використаної літератури) – 6 балів.

NB: відпрацювання приймаються упродовж одного тижня з дати проведення семінару; надсилати на корпоративну пошту викладача.

ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ

- характер засвоєння знання (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повнота і точність);
- якість виявлення знання (логіка мислення, аргументація, послідовність та самостійність викладу, культура мовлення);
- ступінь оволодіння відомими способами діяльності, вміннями і навичками застосування засвоєних знань на практиці;
- оволодіння досвідом творчої діяльності;
- якість виконання письмових робіт (зовнішнє оформлення, темп виконання, ретельність тощо).

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

За шкалою університету	За національною шкалою		За шкалою ECTS
	Екзамен	Залік	
91–100	Відмінно	Зараховано	A (відмінно)
81–90	Добре		B (дуже добре)
71–80			C (добре)
66–70			D (задовільно)
60–65	Задовільно		E (достатньо)
30–59	Незадовільно	Не зараховано	FX (незадовільно – з можливістю повторного складання)
0–29			F (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

V семестр

1. Проаналізувати Шпенглерівську модель розвитку цивілізації.

2. Проаналізувати філософсько-історичну модель Тойнбі як спробу синтезу лінійної та циклічної моделей розвитку людства.
3. Охарактеризувати проблеми особи та її творчої самореалізації у соціокультурному просторі на прикладі філософії історії ХХ ст. (А. Тойнбі, К. Ясперс та ін.).
4. Проаналізувати концепцію «осьового часу» К. Ясперса як переломного моменту в цивілізаційній історії людства.
5. Охарактеризувати схему стадійної структурації світової історії за Ю.В. Павленком.
6. Проаналізувати принципи стадійності, полілінійності та цивілізаційної дискретності як методологічні підходи до вивчення культурно-історичного процесу.
7. Дати характеристику основних концепцій розвитку людства (еволюціонізму, школі культурних кіл).
8. Дати характеристику основних концепцій розвитку людства (фрейдизму, англо-американській школі соціальної та культурної антропології).
9. Визначити проблематику вивчення біологічних основ соціального розвитку людства.
10. Дати визначення еволюційної генетики та охарактеризувати ген альтруїзму та його вплив на розвиток людства.
11. Дати характеристику біологічних основ розумової діяльності людини.
12. В контексті специфіки вивчення первісності та стародавніх суспільств розкрити методологічні проблеми реконструктивної археології.
13. Виокремити соціальні ознаки та етнічні ознаки в етносоціальних реконструкціях за археологічними матеріалами.
14. Охарактеризувати станово-кастову систему як модель для реконструкції давніх суспільств (за С.Ж. Пустоваловим).
15. Проаналізувати археологічні ознаки міграційних процесів, їх роль в історії України.
16. Дати характеристику етносу як соціокультурній системі.
17. Проаналізувати сучасні концепції розвитку етносу.
18. Проаналізувати етапи формування сучасних мовних сімей.
19. Розглянути основні точки зору на індоєвропейську проблему в контексті північно-причорноморської гіпотези (В.М. Даниленко, М. Гімбутас, Дж. Меллорі, В.Ф. Генінг, Н.Я. Мерперт та ін.)
20. Охарактеризувати анатолійсько-балканську гіпотезу походження індоєвропейців (І.М. Дьяконов, К. Ренфр'ю, В.О. Сафронов).
21. Охарактеризувати анатолійсько-північнопередньоазійську гіпотезу походження індоєвропейців (Т.В. Гамкралідзе, Вяч. Всев., Іванов).
22. Розкрити передумови неолітичної революції.
23. Проаналізувати специфіку вивчення господарської сфери за матеріальними рештками.
24. Охарактеризувати скотарство як соціокультурне явище та проаналізувати специфіку його розвитку.
25. Охарактеризувати розвиток ремесла.
26. Проаналізувати основні умови виникнення держави.
27. Дати характеристику балканському (організаційно-управлінському) та степовому (військово-аристократичному) шляхам становлення державності.
28. Проаналізувати державотворчі процеси на території України за доби бронзи (розглянути аргументи М.О. Чмихова).
29. Дати характеристику основним етапам розвитку писемності.
30. Проаналізувати походження слов'янської писемності.

31. Дати характеристику основним етапам розвитку світогляду.
32. Дати характеристику поховальному обряду в контексті розвитку світогляду.
33. Проаналізувати культ мертвих та культ предків, вказавши на їх специфіку.
34. Розкрити сутність культу черепів та показати його специфіку у народів Близького Сходу та Європи.
35. Проаналізувати використання наркотичних рослин у культовій практиці народів Близького Сходу та Європи.
36. Проаналізувати появу та розвиток колісних транспортних засобів.
37. Проаналізувати етапи розвитку водного транспорту.
38. Охарактеризувати озброєння та військову справу у населення Близького Сходу та Європи за доби енеоліту – бронзи.
39. Розкрити основні гіпотези походження образотворчого мистецтва.
40. Розкрити основні гіпотези походження театру.
41. Порівняти традиційні театри Монголії, Японії, Індії, Греції, Італії.
42. Дати характеристику одягу давнього населення України та Близького Сходу.
43. Порівняти чим харчувалися люди в епоху бронзи в різних культурних регіонах.
44. Дати характеристику іграм давнього населення України.

VI семестр

45. Розкрити взаємозалежність рельєфу, клімату, ґрунту, флори, фауни та способу життя людей.
46. Розглянути відповідність історичних епох природно-кліматичним періодам (М.О. Чмихов).
47. Дати характеристику трьом основним осередкам формування та розвитку ранньоземлеробських культур Близького Сходу.
48. Проаналізувати давні культури Месопотамії.
49. Обґрунтувати вплив Месопотамії на розвиток культур Східного Середземномор'я в VI – III тис. до н.е.
50. Проаналізувати особливості розвитку ранньоземлеробських культур Малої Азії.
51. Проаналізувати основні риси культурогенезу Кавказу в період енеоліту (центральнокавказьку та південнокавказьку групи пам'яток).
52. Охарактеризувати давні культури Кавказу епохи бронзи.
53. Подати періодизацію давньої культури Єгипту та охарактеризувати специфічні риси Стародавнього (Старого) Царства та Середнього Царства.
54. Подати періодизацію давньої культури Єгипту та охарактеризувати специфічні риси Нового Царства та Пізнього Царства.
55. Проаналізувати релігійну систему Єгипту.
56. Визначити особливості розвитку мистецтва Єгипту.
57. Охарактеризувати особливості культурогенезу на території Ірану (Сіалк I, Сіалк III, Гісар III).
58. Охарактеризувати динаміку розвитку та культурні зв'язки давніх культур Центральної Азії.
59. Дати характеристику давніх культур Індії.
60. Дати характеристику давніх культур Китаю.
61. Проаналізувати основні тенденції культурогенезу на Американському континенті.

62. Порівняти специфіку мезоамериканського та центральноандського культурних регіонів.
63. Охарактеризувати специфічні риси мистецтва доколумбових цивілізацій.
64. Проаналізувати шляхи проникнення відтворюючого господарства в Європу та особливості неолітизації Європи.
65. Охарактеризувати специфіку розвитку неолітичних культур Європи.
66. Дати характеристику неолітичних культур на території України.
67. Охарактеризувати типологічні риси енеолітичних культур на території України.
68. Дати характеристику основних культур епохи бронзи Центральної, Західної та Північної Європи.
69. Охарактеризувати монументальну скульптуру доби бронзи, розглянувши її етнокультурну та семантичну інтерпретацію.
70. Дати характеристику крито-мікенської культури.
71. Дати характеристику основних культур епохи бронзи на території лісостепової України.
72. Дати характеристику основних культур епохи бронзи на території степової України.
73. Коротко охарактеризувати цивілізаційні системи другої генерації (можливо на прикладі Античної цивілізації).
74. Проаналізувати загальні риси цивілізацій третьої генерації в епоху Середньовіччя (Мусульманської, Східнохристиянської та Західнохристиянської).
75. Порівняти особливості Східнохристиянської та Західнохристиянської цивілізацій середньовіччя.
76. Розглянути соціокультурні основи Новоєвропейської цивілізації.
77. Охарактеризувати глобалізацію як феномен цивілізаційного розвитку.

ПОЛІТИКА КУРСУ

Вивчення дисципліни має відповідати вимогам *«Положення про академічну доброчесність здобувача освіти НаУКМА»* (наказ № 112 від 07.08.2018 р.).

Від учасників курсу очікується дотримання *«Кодексу етики Національного університету «Києво-Могилянська академія»* (наказ № 210 від 06.07.2020 р.).

Національний університет «Києво-Могилянська академія» - заклад вищої освіти (ЗВО), який підтримує ідеї рівних прав і можливостей, протидії дискримінації, гендерному насильству та булінгу. У 2018 р. НаУКМА став першим ЗВО в Україні, який запровадив відповідну внутрішньоуніверситетську політику, яка у 2021 р. отримала назву – *Політика протидії дискримінації, сексуальним домаганням, булінгу в НаУКМА*. У Політиці зазначено, що «НаУКМА засуджує насильство і дискримінацію, сексуальні домагання, булінг (цькування) у трудових відносинах, в освітньому процесі та зобов'язується сприяти протидії цим явищам». Задля реалізації Політики створено Комітет протидії дискримінації, сексуальним домаганням, булінгу в НаУКМА. Цей курс відбувається, беручи до уваги засади зазначеної Політики.

Детальніше про Політику й Комітет, заплановані події можна почитати на сайті НаУКМА, рубрика про захист прав студентства. <https://web.ukma.edu.ua/index.php/uk/students/protect-rights>.

Затверджено на засіданні кафедри культурології НаУКМА від 19 січня 2026 р.
(протокол № 1)

Рецензенти: Пустовалов С.Ж., докт. іст. наук, проф. (Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП));

Король Д.О., канд. культурології, доцент (Національний університет «Києво-Могилянська академія (НаУКМА)).